

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Факультет фінансів та обліку
Кафедра банківського бізнесу

СТАШУК Христина Олександрівна

Неперервність формування фінансової грамотності у здобувачів ЗВО /
Continuity of financial literacy formation in applicants of higher education
institutions

спеціальність 011 – Освітні, педагогічні науки
освітньо-професійна програма – Управління закладами освіти

Кваліфікаційна робота

Виконала студентка групи
ОСФІНм – 21
Х.О. Сташук

(підпис)

Науковий керівник:
к.е.н., доцент Я.І. Чайковський

(підпис)

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту:

«___»_____2021 р.

Завідувач кафедри

О.В. Дзюблюк

ТЕРНОПІЛЬ – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ НАВЧАННЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ У ЗДОБУВАЧІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	8
1.1. Зміст фінансової грамотності здобувачів вищої освіти	8
1.2. Ціль, задачі і потреба підготовки спеціалістів з фінансової грамотності в нашій державі	15
1.3. Перевірка ступеня фінансової грамотності громадян та її оцінювання в нашій державі	22
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	36
РОЗДІЛ 2 ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ МЕТОДІВ У НАВЧАННЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ У ЗДОБУВАЧІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ.....	37
2.1. Застосування основних форм і методів у вивченні курсу «Фінансова грамотність» у закладах вищої освіти	37
2.2. Сучасний стан навчання освіченості в сфері фінансів у закладах вищої освіти	44
2.3. Фінансова грамотність як освітній ресурс здобувачів вищої освіти.....	54
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	61
РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ В СТУДЕНТІВ ЗВО В УКРАЇНІ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ІНОЗЕМНОЇ ПРАКТИКИ	62
3.1. Ознаки і шляхи підвищення ступеня фінансової грамотності молодого покоління у нашій державі	62
3.2. Світова практика збільшення ступеня фінансової грамотності молодого покоління.....	68
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3	74
ВИСНОВКИ.....	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:.....	78
ДОДАТКИ.....	88

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Суть громадянської освіти передбачає інтеграцію гуманітарно-соціальних знань з різноманітних навчальних предметів і орієнтацію на розв'язання практичних проблем. Створення спільного світогляду в студентів вищої освіти та набуття ними інтегративних громадянськознавчих знань включає економічний напрям, котрий пов'язаний з формуванням знань відносно економіки в повсякденному житті українського суспільства, сім'ї та місцевої громади та розвиток основних економічних компетентностей людини.

Розвиток курсу фінансової та економічної грамотності, дотримання правових норм в економічному житті, участь в створенні громадянського суспільства, який зазначений, розрахований на усю освітню вертикаль, розпочинаючи від початкової ланки, має абсолютне методично-навчальне забезпечення та передбачає здійснення постійної змістової лінії «Фінансова грамотність та підприємливість». Саме дана лінія віддзеркалює одну з головних соціально та особистісно важливих ідей, які цілеспрямовано розкривається в навчанні і вихованні здобувачів вищої освіти, є способом інтеграції навчального змісту, корелюється з головними компетентностями, опрацювання котрих забезпечує формування світоглядних і ціннісних орієнтацій здобувача вищої освіти, що визначають його поведінку в життєвих ситуаціях. В старшому віці суттєво міняється структура навчальної мотивації людини, зокрема навчальна діяльність стає для студента способом здійснення життєвих задумів наступного.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фінансова грамотність є об'єктом ініціативних наукових досліджень іноземних та вітчизняних вчених, а саме О. Блискавка [5], Р. Бонд [7], А. Зеленцова [5], А. Климчук [24], М. Г. Кузнецов [29], О. Куценко [7], Н. Лозицька [7], А. Лусарді [31], М. Овчинников [36], Д. Радзішевська [42], Л. В. Стахович [50], А. А. Столярова [51], Г. Е. Шахназарян [51; 64] та на.

Деякі аспекти формування фінансової грамотності громадян як одного з пріоритетів політики держави на теперішній стадії розглядали Н. Барадія [2], В. Є. Бурда [70], Л. С. Захаркіна [18], Т. О. Кізима [21; 22; 23; 43; 69], Г. І. Ковтун [26], А. Я. Кузнєцова [46; 47; 48], О. В. Мартиненко [26], Д. Радзішевська [42], В. В. Письменний [21; 32; 43], Л. З. Ребуха [21; 43], Т. С. Смовженко [46; 47; 48], Т. М. Соломятник [70], С. І. Юрій [69], Н. А. Ясинська [70] та ін.

Незважаючи на широке коло вчених, які досліджують проблеми фінансової грамотності населення, питання продовжують нагромаджуватися і набувають більшої актуальності.

Мета і задачі дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є обґрунтування теоретичних і методологічних основ та розроблення наукових і прикладних пропозицій щодо постійності навчання фінансової грамотності студентів ЗВО в Україні.

Для досягнення мети було сформульовано і вирішено такі завдання:

- з'ясувати суть і зміст поняття «фінансова грамотність»;
- дослідити мету, задачі і потребу в підготовки фахівців з фінансової грамотності в Україні;
- провести моніторинг ступеня фінансової грамотності населення та його оцінку в Україні;
- визначити ознаки використання головних форм та способів у вивченні фінансової освіченості у вітчизняних ЗВО;
- упорядкувати практику навчання фінансової обізнаності у ЗВО і виділити перспективи її покращення за сучасних умов розвитку освітянського простору в Україні;
- визначити фінансову грамотність як освітній ресурс студентів;
- розглянути особливості та обґрунтувати напрями підвищення ступеня фінансової грамотності молоді, зокрема студентів (ЗВО);

- дослідити іноземну практику забезпечення неперервності фінансової грамотності громадян та окреслити можливі напрями її підвищення в Україні з врахуванням світового доробку в даній сфері.

Об'єктом дослідження є професійна підготовка майбутніх фахівців з фінансової грамотності.

Предметом дослідження є неперервність формування фінансової грамотності у здобувачів закладів вищої освіти.

Методи дослідження. В ході роботи над випускною кваліфікаційною роботою використано такі загальнонаукові методи дослідження: діалектичний метод пізнання (при дослідженні змісту категорії «фінансова грамотність»); системно-структурного аналізу економічних процесів та явищ (при дослідженні чинників, які впливають на розвиток фінансової грамотності населення); аналізу і синтезу (при моніторингу рівня фінансової грамотності населення та його оцінці в Україні); кількісного та якісного порівняння (при визначенні особливостей і напрямів підвищення ступеня фінансової грамотності молоді (студентів); прогнозування (при визначенні особливостей застосування головних форм і методів у вивченні фінансової грамотності студентів у закладах вищої освіти України); статистичний і графічний методи (з метою оброблення та узагальнення статистичних даних та їх відображення у рисунках і таблицях).

Методи дослідження у випускній кваліфікаційній роботі використані теж такі: пошуковий за наявною науковою і методичною літературою з аналізом матеріалу, який знайденого; з'ясування причинно-наслідкових зв'язків; систематизація; конкретизація та абстрагування; аналіз документації і наслідків діяльності дослідників з питань проведеного дослідження.

Інформаційна база роботи. Інформаційною базою дослідження є законодавчі і нормативно-правові акти України та інших держав світу, міждержавних організацій з питань неперервності формування фінансової грамотності у здобувачів закладів вищої освіти (ЗВО), монографії, наукові статті, наукові доповіді та аналітичні

записки провідних вітчизняних та іноземних фахівців; вітчизняна і зарубіжна офіційна статистична звітність, зокрема – аналітичні огляди та звіти міжнародних компаній, інформаційні ресурси мережі Інтернет.

Наукова новизна кваліфікаційної роботи є в теоретичному мотивуванні та прикладному розв'язанні системи проблем, котрі зв'язані з постійністю підвищення фінансової грамотності у студентів в Україні. В ході проведеного аналізу були отримані наступні наукові результати:

- розглянуто основні підходи щодо визначення дефініції «фінансова грамотність населення». Наведено основні причини низького ступеня фінансової грамотності населення України, акцентовано увагу на потребі його підвищення враховуючи новітні тенденції в сфері освіти;

- досліджено важливість формування фінансової грамотності в теперішнього молодого покоління. Викладено особливості результативного навчання освіченості в галузі фінансів у вищій школі. Опрацьовано різноманітні напрями щодо навчання обізнаності в сфері й сформульовано найбільш ефективні з них;

- досліджено новітні методи викладання фінансової грамотності, виокремлено ознаки і переваги кожного з них і підкреслено на позитивні ефекти, які вони обумовлюють, а саме: сприяння розвитку теоретичного мислення та інтересу пізнання до фінансової грамотності; активізація сприйняття матеріалу в процесі викладання засад фінансової грамотності населення; забезпечення професійного стимулу та формування корпоративної культури в студентів ЗВО у процесі вивчення методики навчання фінансової грамотності. Проаналізовані набір наукових і педагогічних заходів, котрі організовані та реалізовані в Західноукраїнському національному університеті спільно з педагогами загальноосвітніх, професійних і ЗВО з метою обговорювання шляхів удосконалення діючої методики навчання фінансової грамотності студентів. Доведено необхідність застосування інноваційних інструментів у процесі навчання фінансової грамотності у вітчизняних

ЗВО та запропоновано шляхи збільшення ступеня фінансової грамотності громадян України за сучасних умов;

- розглянуто сучасні світові практики розвитку фінансової грамотності громадян та інструменти, які тепер застосовуються в Україні. Проведено аналіз доречності розвитку фінансової грамотності здобувачів ЗВО. Визначено інструменти викладення фінансової грамотності для здобувачів ЗВО за допомогою тренінгів і ділових ігор. Визначено роль держави та приватного сектору в розвитку фінансової грамотності здобувачів ЗВО, зокрема взаємодії ЗВО з банківськими установами і студентами;

- визначено сучасний стан фінансової грамотності, головні джерела покращення ступеня фінансової обізнаності громадян. Досліджено головні стадії реалізації Проєкту «Фінансова грамотність» в Україні.

Практична значимість отриманих результатів. Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у розробці методичних основ і практичних рекомендацій відносно неперервності формування фінансової обізнаності в студентів.

Апробація. За наслідками аналізу видано тези доповідей на тему «Інтерактивні методи викладання фінансової грамотності» [62]; «Необхідність вивчення фінансової грамотності у закладах вищої освіти» у Збірнику матеріалів Всеукраїнської наукової Інтернет-конференції «Взаємодія фінансово-банківського та реального секторів у процесі забезпечення сталого економічного зростання» (Тернопіль, ЗУНУ, 12 листопада 2021 р.).

Обсяг і структура роботи. Кваліфікаційна робота містить вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел і додаток. Повний обсяг випускної кваліфікаційної роботи становить 89 сторінки, основний зміст роботи викладено на 77 сторінках, у тому числі на 14 сторінках розміщено 4 таблиці а 4 сторінках, 12 рисунків на 10 сторінках, 1 додаток на 2 сторінках і список використаних джерел з 83 найменувань на 11 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ НАВЧАННЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ У ЗДОБУВАЧІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

1.1. Зміст фінансової грамотності здобувачів вищої освіти

Швидке розповсюдження фінансових взаємовідносин на усі сфери життєдіяльності особи, притягнення до участі на ринку грошей більшої кількості індивідуальних інвесторів, наявності переліку ризиків при вкладенні грошей у різноманітні проекти потребують спільної та успішної системи безпеки у прав та зацікавлень особистих інвесторів в нашій державі. Тому актуальним питанням є формування сучасних економічного мислення та економічної культури, які передбачають насамперед відповідний ступінь фінансової грамотності населення держави, що дуже важливо в теперішніх умовах.

Фінансова обізнаність наших співвітчизників «не тільки посилює самоусвідомлення населення, підтримує розкриття творчого потенціалу особистості, але і сприяє громадянам ефективно захищати власні права, підвищуючи таким чином ступінь власного життя. У більшості держав економічна освіта дорослого населення розглядається як продуктивне вкладення в розвиток та один із важливих інструментів забезпечення стабільності в суспільстві» [65, с. 57].

Окремі аспекти формування фінансової грамотності громадян як одного з пріоритетів політики держави на теперішньому етапі розглядали Н. Барадія [2], В. Є. Бурда [70], Л. С. Захаркіна [18], Т. О. Кізіма [21; 22; 23; 43; 69], Г. І. Ковтун [26], А. Я. Кузнецова [46; 47; 48], О. В. Мартиненко [26], Д. Радзішевська [42], В. В. Письменний [21; 32; 43], Л. З. Ребуха [21; 43], Т. С. Смовженко [46; 47; 48], Т. М. Соломятник [70], С. І. Юрій [69], Н. А. Ясинська [70] та ін.

Фінансова грамотність стає об'єктом активних наукових досліджень таких науковців, як Є. М. Аліфанова [29], Ю. С. Євлахова [29], Т. О. Кізіма [21; 22; 23; 43;

69], В. Ільїн [20], К. В. Кочмола [29], В. Кремінь [17], М. Г. Кузнєцов [29], Е. Лусарді [31], М. Овчинніков [36], Л. Стахович [50], А. Столярова [51], Г. Е. Шахназарян [51; 64; 65], С. І. Юрій [69], У теперішніх умовах дане питання є надзвичайно актуальним, оскільки громадяни можуть незалежно розглядати центральні тренди економіки країни й адекватно розробляти тактики свого поводження з фінансами, застосовуючи максимально дієві стратегії. Фізичні особи теж придатні виміряти ризики, котрі зв'язані із реалізацією фінансової і господарської діяльності, та, якщо можливо, уникати їх. Одночасно низький ступінь фінансової освіченості населення веде до незадовільного менеджменту приватними грошовими засобами, опускає аргументованість ухвалення фінансових рішень, понижує корисну діяльність фізичних осіб, роблячи погрози безпеці у сфері фінансів людей і стійкості фінансового сектора. Позаяк в особистих фінансах центральним є суперечність поміж обачністю грошей та практично необмеженими вимогами людей, котре неодноразово призводить до становища, коли учасники домашніх господарств, не маючи відповідного рівня та фінансової грамотності, вдаються до безпідставних (нерідко – імпульсивних) запозичень, створюючи чималі борги даних домашніх господарств перед інститутами фінансової системи [69, с. 16-17].

У сучасних умовах грамотність домогосподарств є важливою рисою нинішнього суспільства і пребагато у цьому характеризує рівень прожиття його мешканців, гарантуючи для них доступ до більш якісних освіти, праці, послуг. Це цілком торкається і фінансової культури, і фінансової грамотності, адже фінансові взаємовідносини стали невідривним атрибутом теперішнього життя. Як справедливо зауважує В. Ільїн, у сьогоднішньому світі «кожен економічний суб'єкт є фінансовим, тому що в нього є грошові кошти, і він ними володіє та розпоряджається» [20]. Тому і не дивно, що грамотність передбачає (поряд з функціональними і фаховими знаннями та навиками) володіння широким діапазоном економічних та насамперед фінансових категорій та понять.

Хід удосконалення фінансової освіченості населення, котрий в різноманітних країнах світу розпочинався в вигляді самостійних починань індивідуальних і публічних компаній, котрі цілеспрямовані надавати поміч населенню в менеджменті своїми грошима та повідомленні різні банківські послуги, потихеньку дійшов до відповідності проектів і тактик на рівні країни, а ще світових починань, Всесвітньої банківської установи, ЄС, Організації економічного розвитку і співпраці та інших міжнародних структур [69, с. 17].

Перш ніж визначитися з головними напрямками удосконалення фінансової освіченості молодого покоління, слід надати розбірливе формулювання дефініції «фінансова грамотність» [53, с. 110].

Розмаїття причин, котрі підштовхують влади великої кількості країн розв'язувати проблеми підняття фінансової грамотності громадян, зумовлюють неоднозначність формулювання даного терміну.

Фінансову грамотність переважно розуміють у вузькому значенні, зокрема як «знання про фінансові установи і продукти, які вони пропонують, а також вміння ними користуватися при виникненні потреби та розуміння результатів власних дій» [28] чи ж як «спроможність підприємців сфери малого і середнього бізнесу та споживачів розуміти роздрібні фінансові продукти для прийняття обґрунтованих фінансових рішень» [83]. Тобто, фінансову освіченість пов'язують просто з чіткою системою знань щодо основних фінансових продуктів, які продаються на грошовому ринку держави.

На фінансовому порталі [40] надано більш розгорнуте визначення, зокрема фінансову грамотність відображено як сукупність знань щодо фінансових ринків, особливості їхньої діяльності і регулювання, професійних суб'єктів і фінансових інструментах, продуктах і послугах, які ними пропонуються, майстерність їхнього застосування із абсолютним розумінням висновків особистих діянь та здатністю відповідати за висновки, котрі ухвалені [40]. Тобто окрім розуміння предметів у

сфері фінансів у термін «фінансова грамотність» вкладається здатність ними володіти.

Підтвердження цього твердження є визначення, які представлені в працях Т. О. Кізими і Т. С. Смовженко. Зокрема, під «фінансовою грамотністю» розуміють сукупність , знань, установок, вмінь і навичок домогосподарств, які необхідні з метою ухвалення відповідальних фінансових та економічних рішень з належним ступенем компетентності, та забезпечує соціальну стабільність в суспільстві [22; 47].

Російський вчений М. Овчинніков розглядає поняття «фінансова грамотність» як «сукупність двох частин [36, с. 6]:

- володіння фізичними особами інформацією щодо наявних фінансових продуктів і їх продавців та виробників, а також наявних каналів одержання консультаційних послуг та інформації;
- здатність покупців фінансових продуктів послуг користуватися існуючою інформацією у ході ухвалення рішень.

В стратегії Державної програми щодо покращення ступеня фінансової освіченості громадян Росії викладено деталізованіше формулювання дефініції «фінансова грамотність населення», зокрема фінансову грамотність охарактеризовано як «спроможність населення: ефективно керувати власними фінансами; виконувати облік затрат та доходів домашніх господарств і виконувати короткотермінове і довготермінове фінансове прогнозування; оптимізувати співвідношення поміж витратами на споживання і заощадженням; розуміти ознаки різних фінансових послуг і продуктів, у тому числі інструментів фондового ринку і колективних вкладень, володіти актуальною інформацією щодо ситуації на грошових ринках; ухвалювати обґрунтовані рішення про фінансові продукти та послуги та свідомо нести відповідальність за подібні рішення; компетентно прогнозувати та реалізувати пенсійні нагромадження» [27]. Подібне формулювання

фінансової грамотності найбільш повно включає головні аспекти керування власними фінансами домашніх господарств.

Одночасно дуже загальним та позбавленим будь-якої цілеспрямованості і конкретики вважаємо визначення терміну «фінансова грамотність» як «рівня володіння фізичною особою культурою фінансової поведінки, фінансовими навичками і знаннями» [29, с. 7], оскільки важко здогадатись, що автори розуміють під термінами «фінансова поведінка», «фінансові навички і знання» та якими саме сферами обмежуються фінансова поведінка, навички і знання.

Трактування терміну «фінансова грамотність» як «сукупності знань, навичок і вмінь, які необхідні з метою ухвалення відповідальних фінансових та економічних рішень і вжиття заходів з відповідним ступенем компетентності» [7, с. 32], на нашу думку, трохи обмежує формулювання даного терміну, оскільки фінансова грамотність передбачає не тільки наявність потрібних знань і навичок з метою ухвалення відповідальних фінансових рішень, але і вміння створювати оптимальний бюджет, проводити безперервний облік власних доходів та витрат, уникати ризики, проводити перспективне фінансове прогнозування та ін.

Значення формування та піднесення основоположних фінансових звичок, зокрема, до котрих належать теж звички особистого фінансового прогнозу, виготовлення найліпшого бюджету прибутків і витрачань, інвестування грошей, застосування різноманітних фінансових продуктів та послуг, обумовлена чимдалі збільшуючим значенням цінностей в житті теперішньої людини. В великій кількості країн у світі майстерність заробити та керувати грошима служить критерієм благополучного фінансового захисту людини в суспільстві. Таким чином, в цьому контексті проблема сприйняття грошових коштів і капіталу, грошових особливостей в сприйнятті світу наших співвітчизників відіграє вирішальну вагомість та є невіддільним від проблеми розвитку фінансової культури фізичних осіб.

Коли в цивілізованих країнах у світі дозріває тренд до падіння соціальної вагомості грошей на вигоду гуманітарних вартостей, то у нашій державі уподовж

тривалого часу увага пересічної фізичної особи позасвідомо зосереджувалася на грошових коштах в результаті найбільш вагомої причини – їхнього браку чи гострого дефіциту. Отже зараз є підстава казати не відносно зменшення, а щодо безпідставного прибільшення ролі грошей в свідомості мас. Велика кількість українців понині вважають, гроші «найбільш могутню соціальну силу, але таку, яка скерована проти ґрунтовних засад людського співжиття, як соціальне зло, з яким немає можливості боротися» [45, с. 170]. Однак подібна позиція українців є недалекоглядною та хибною. Отже вважаємо, що розбудова цивілізованих економічних взаємовідносин в нашій державі неможлива без важливого переосмислення значення грошових коштів у існуванні спільноти, котре призначає відхід людини від позиції потерпілого всевладдя грошей та перетворення особистості на рівноправного учасника товарно-грошових взаємозв'язків .

Експерти засвідчують, що «потенціал гуманізації суспільства, яке побудовано на ринкових основах, дійсно залежить від того, як можуть бути вписано грошові взаємовідносини у морально-етичний контекст. Це і є однією із термінових задач сфери фінансових досліджень, яке позиціонується тепер в статусі філософії грошових коштів» [45, с. 173].

Ставлення фізичної особи до грошових коштів зумовлюється насамперед особистими рекомендаціями, а ще її суспільним та вихованим оточенням й економічним значенням. Дослідники встановили, що «громадяни довше зберігають здоров'я, лишаються психічно врівноваженими та фізично сильними, якщо не відмовляють собі в задоволенні витратити грошові кошти. У фізичних осіб, які відмовляють собі в усьому, нижчі показники у власних фінансових успіхах, песимізм» [34, с. 18].

Як показує аналіз у теперішньому українському суспільстві ставлення до грошових коштів появляється під дією 4-ох тенденцій, які є скеровані на різні цілі, а саме:

- звична корисна свідомість, котра пов'язана із «зрівнялівкою», баченням грошей як ідеальної, щодо котрої навіть повідати не є вигідно;
- соціалістичний характер, для котрого властиве сприймання грошей як способу неоднаковості, котру слід подолати;
- дія Заходу, котрий ставить грошові взаємовідносини у центр соціальних взаємовідносин та пріоритетів;
- кризовий характер теперішнього стану національної економіки [34 с. 6-7].

Саме взаємна дія даних складових і визначає специфічний вид грошової культури українського суспільства, що доволі тісно пов'язано з терміном «економічна соціалізація», під яким розуміють «процес входження індивіда в економічну дійсність суспільства».

Звичайно, відчуття власності та філософія грошових коштів починають виникати ще у ранньому віці. Дитинство є тією початковою стадією формування економічної свідомості, яка у наступному виконує прямий вплив на становлення фінансово активної та економічно грамотної особистості. При цьому важливо зауважити, що «в ході економічної соціалізації діти одержують економічну інформацію, основним чином, з таких джерел, а саме: видовищного – перегляду реклами; активного – незалежної участі в економічному житті; соціального – за допомогою спілкування з батьками, ровесниками та дорослими, які сприймають дитину як економічного партнера» [34, с. 15]. Таким чином, всі ці первинні ресурси отримання фінансово-економічної інформації, спершу діють у межах родини, що є доволі серйозним, тому що саме сім'ї належить основна роль у становленні економічних бачень та наступних світоглядних позицій дитини.

Позаяк покоління дітей України вирросло в нестабільній економіці, воно доволі рано почало вливатися в трудове життя, зокрема приблизно половина дітей і підлітків має особистий досвід заробляння грошових коштів, тому легше приживається до теперішніх економічних умов. Отже, на наш погляд, в нинішніх

умовах у велику кількість сімей фінансова грамотність буде приходити саме за допомогою молодшого покоління.

1.2. Ціль, задачі і потреба підготовки спеціалістів з фінансової грамотності в нашій державі

Звичайно, майстерність дієво керувати своїми грошми є одною з серйозніших властивостей фінансової обізнаності фізичних осіб. Разом із тим, результати державного аналізу, котрий був здійснений у 2010 році американською Агенцією з інтернаціонального розвитку, засвідчує зображення національного користувача, який користується банківськими послугами, не визиває оптимістичність, тому що «звичайний громадянин України мало знається на фінансових азах, використовує, в основному, прості банківські послуги, практично нічого не знає щодо особистих прав як покупця фінансових продуктів і послуг та не довіряє фінансовим і банківським установам» [7, с. 6]. І хоч «більше 60 % опитаних вважають себе фінансово обізнаними, ...проте тільки 22 % з них змогли дати п'ять або шість вірних відповідей на сім простих математичних питань, без яких не є можливим керувати особистими фінансами» [7, с. 6-7].

Низька ступінь фінансової грамотності громадян держави обумовлена причинами, які пов'язані як з об'єктивними, так і суб'єктивними чотирма основами [69, с. 21-23].

1. Брак в Україні сформованих звичаїв навчання населення засадам фінансової грамотності, що обумовлено попереднім історичним розвитком країни, коли на протязі десятиріч в державі не тільки не було грошового ринку, але і діяла ідеологія, яка була скерована на витіснення товарно-грошових взаємовідносин у результаті «переходу до комунізму». На протязі тривалого періоду часу фактично були відсутні практика або належні звичаї навчання домогосподарств керуванню власними фінансами. У родинях як низових осередках, де діти уперше вивчають

науку життя, мало хто з батьків, які виховувалися здебільшого за часів цілковитого соціалістичного дефіциту, мав успішну практику подібного керування. У середній школі дотепер навчають багато дисциплін, проте занять, хоча б бодай факультативних, де вивчали б дієвому керуванню особистими грошовими коштами, немає. У закладах вищої освіти (ЗВО) здобувачі фактично не вчать предметів «Фінанси домашніх господарств», «Керування власними фінансами», «Керування грошовими коштами: практичний курс зі створення особистого добробуту» та ін. Саме тому доводиться кожному з нас науку керування власними фінансами пізнавати самотужки, посиляючись тільки на особисту, деколи доволі гірку практику.

2. Невідповідне забезпечення потенційних суб'єктів фінансового ринку потрібною якісною та щонайбільше неупередженою інформацією в галузі фінансів. Природно, успіх пристосованості фізичних осіб до умов середовища ринку, котре не є стійким, і вправність посилювати ступінь фінансової обізнаності суттєво залежать від можливостей отримання інформації у сфері фінансів. За нових передумов інформація у сфері фінансів є удосталь чималою, трудною для оцінки простим громадянином і має потребу скрупульозного сприйманні і радикального розгляду. Отже, в середовищі приватних інвесторів мають особливі ресурси отримання фінансової інформації стосовно роботи вітчизняних банків. Найпопулярнішим із джерел 67 % – ЗМІ, 19 % – товариші і знайомі і друзі, 17 % – веб-сайти у глобальній сітці Інтернет [7, с. 31]. При обранні фінансової інституції з ціллю придбати фінансовий продукт або послугу більше половини наших співвітчизників апелюють за радою власне до родичів та друзів [7, с. 13]. Наприклад, в Російській Федерації найбільш популярним джерелом одержання фінансової інформації служать поради знайомих та друзів (22,4 %) і попередня практика (20 %) [14, с. 49].

В Україні, можливість одержати правдиву і високоякісну інформацію в сфері фінансів є досить невисокою матеріально та інформаційно. Так, за твердженням спеціалістів, основна більшість підприємств отримують фінансову інформацію на

комерційних основах, а про населення годі і казати. До того ж, з огляду на значну кількість регуляторів грошового ринку та особливості збирання, оброблення і подання фінансової інформації в кожному з них, у державі наявні окремі дискретність та незіставність її окремих елементів, що вимагає наукової стандартизації та адекватної централізації фінансової інформації для виконання не тільки обласних або міжгалузевих порівнянь, але і міжнародних.

3. Брак сформованої установи фінансових консультантів. В розвинутих державах фінансовий радник, фінансовий консультант, фахівець з фінансового прогнозування є однією з найпрестижніших фахів. Аналогічні професіонали радять стосовно прийняття рішень з інвестування і створюють власні портфелі інвестування, оптимізують бюджет доходів та затрат, керують заборгованістю, за потреби консолідують позики, зменшують банківські ризики, оптимізують податкові платежі, контролюють страхові виплати та нагромаджувальні рахунки, беруть участь в складанні заповітів та ін. За рубежом за допомогою фінансових консультантів заключаються більше 40 % фінансових договорів домашніх господарств.

Схожі фахові фінансові служби, які б надавали консультації населенню з проблем ефективного ведення їх власних фінансових справ, в нашій державі, на жаль, не набули відповідного розвитку. Все-таки вважаємо, що це – справа близького майбутнього.

У цьому зв'язку актуальною є потреба розширення підготовки закладами вищої освіти України спеціалістів за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки», освітньою програмою «Управління закладами освіти», а також неперервності формування фінансової грамотності у здобувачів закладів вищої освіти. Український ринок вже має потребу і буде потребувати в наступному саме даних спеціалістів, тому що добробут громадян України поволі підвищується, створюється середній клас, який і буде ставати головним споживачем подібного роду послуг.

Теперішні економічні умови вимагають відповідної реакції освітянського простору на запити сучасності.

4. Українська незначна затребуваність фінансових знань головною масою громадян, незрозуміння їх фактичної ролі на усіх стадіях життєвого циклу. На нашу думку, це є основною перешкодою, яка утруднює вирішення питань підвищення фінансової обізнаності грамотності громадян України. Як правило, звичайні фізичні особи мало детально осмислюють потребу розширення власних знань в даній галузі, тому що не бачать напрямів застосування фінансових навичок, які набуті. Це демонструє малу мотиваційну компоненту одержання фінансових знань. Тому, засадою процесу отримання фінансових знань та формування відповідного ступеня фінансової обізнаності повинно стати зміна світоглядних позицій та поведінки громадян відносно суті грошей та власних фінансів.

Наведемо неймовірний приклад. Так, в нашій державі досить часто помічаємо прямо нешанобливе ставлення громадян до грошей. Подеколи фізична особа може влаштувати скандал в торговельній організації через кілька недоданих їй грошових коштів, а на наступний день – інвестувати усі заощадження сім'ї а так звану фінансову піраміду, керуючись тільки порадами товаришів чи рекламою на телебачення. Наші співвітчизники в дотепер уважно не читають угоди, які пов'язані з отриманням споживчого кредиту. В результаті подеколи виявляється: через комісії, які їх банківські установи можуть брати за усе що завгодно, навіть за дострокове повернення позики, фактичні відсоткова ставка виявляється в 1,5-2 рази вищою, ніж підраховував клієнт банківської установи. Отже, у громадян, які фінансово неграмотні, є достатньо перспектив невмілими фінансовими діями зробити собі багато проблем.

Тому, потрібно якнайшвидше подолати це вочевидь безграмотне ставлення більшості громадян України до особистих грошей і до непередбачуваного фінансового прийдешнього і сформувати в них філософію упевненості в особистих силах, завдяки чому кожен зможе досягнути фінансової самостійності та зберегти її

на протязі всього життя. Громадяни України повинні зрозуміти, що людина, яка є фінансово грамотною, – це зараз не тільки привабливо, **одначе і вельми необхідно.**

Таким чином, що бути освіченою людиною у сфері фінансів означає могли розпоряджатися своїми грошми так, щоби гарантувати самому собі та власній сім'ї фінансову самостійність за рахунок інструментів у сфері фінансів, котрі появляються ринку грошей, та привичок поведінки із грошовими коштами, які сприяють зберігати та примножувати особистий добробут [69, с. 23].

Поряд з цим, на наш погляд, у підвищенні ступеня фінансової грамотності населення має бути зацікавлена і країна, яка бере зобов'язання відносно надання ринковій економіці соціальної скерованості, зміцнюючи в поведження людей у сфері економіки методи поведінки, котрі підходять основам соціальної справедливості та трудової моралі. Саме держава має формувати потрібні умови з метою організації і проведення різних освітніх програм фінансового та економічного напрямку, певна річ, при активній підтримці великих фінансових установ та структур бізнесу. Загальна ціль, яка пов'язана з виконанням програм підвищення фінансової обізнаності громадян, – виховання компетентних покупців банківських послуг, – сприятиме раціональному об'єднанню в оцій сфері держави і підприємництва. Причому активне залучення бізнесових структур до фінансування подібних освітніх програм повинно проводитися за одночасного забезпечення суворого контролю держави незалежності та об'єктивності підготовлених програм, здійснюваних рекомендацій та оцінок.

З метою підвищення ступеня фінансової обізнаності громадян України визнаємо за потрібне більш активно застосовувати в освітній діяльності засоби масової інформації (ЗМІ), Інтернет, перспективи дистанційного керування. Вважаємо за раціональне створення освітнього каналу держави, якісне наповнення програм якого буде забезпечуватися за допомогою залучення провідних науково-дослідних та освітніх центрів, відомих фахівців у галузі фінансів, банківської справи, страхування, грошей та кредиту. Велике значення також може

мати утворення «гарячої лінії» з метою консультування населення з актуальних проблем фінансового законодавства, організації і ведення особистого бізнесу, сплати податків та ін.

Поряд з цим варто зазначити, що для того щоб в нашій державі виникла фактична перспектива благополучно реалізувати заходи, які перелічені вище, на державному рівні повинна бути прийнята комплексна Програму підвищення ступеня фінансової обізнаності громадян з виділенням головних функцій та задач кожного з суб'єктів даного важливого процесу. На перших стадіях виконання Проекти підняття ступеня освіченості громадян у сфері фінансів керівництво країни повинно, приміром [69, с. 24]:

- організувати громадські обговорення відносно підняття ступеня освіченості громадян у сфері фінансів;
- перевіряти, щоби дії в межах Проекту підняття ступеня обізнаності громадян у галузі фінансів не перетворилися до маркетингу та рекламування з боку деяких фінансових інституцій щодо реалізації своїх послуг і залучення потенційних покупців;
- підтримувати зміцненню прозорості у роботі українських фінансових інститутів;
- покращувати законодавчу базу з метою недопущення на фінансовий ринок недобросовісних суб'єктів та ін.

Надзвичайно корисним та цікавим може бути практика іноземних держав, наприклад, Австралії, Австрії, Великобританії, Індії, Канади, Республіки Польща, Сінгапуру, США, Франції, Федеративної Республіки Німеччина [50; 51] відносно фінансування інформаційних та освітніх програм та проведення контролю їхнього виконання.

Вважаємо, що з для підвищення ступеня фінансової грамотності громадян необхідно терміново внести ряд змін до національної системи освіти з врахуванням загальноосвітніх тенденцій при умові безперечного збереження відповідних її

успіхів. Вкладення в освіту завжди були та лишаються важливим елементом підвищення ступеня людського капіталу в цілому та його базової частини зокрема – знань, навичок та досвіду, які набуті.

В цьому зв'язку, актуальним є питання підвищення фінансової грамотності учнів. Вважаємо, що дуже було би вигідним в освітніх установах, одночасно із впровадженням самостійного спеціального курсу, побудувати порядок позакласного навчання у рамках приватно-державного партнерства, котра при активній участі українських фінансових установ, громадських організацій, закладів вищої освіти заохочувала б розвиток наступних позакласних форм діяльності з учнями, подібно до днів вільного входу в банківських установах, кружків банкірів молодих людей, відвідування з метою знайомства фінансовими інституціями, які є місцевості тощо. За рахунок цього молодь і учні поволі розповсюджуватимуть відомості у сфері фінансів, котрі одержані від батьків. Це адекватно буде заохочувати їх батьків підвищувати ступінь власної фінансової обізнаності.

Відносно ролі закладів вищої освіти в підвищенні фінансової грамотності громадян, то тут утворилося парадоксальне становище. Іще в кінці ХХ столітті у приватних і державних закладах вищої освіти спеціальність 011 «Освітні, педагогічні науки» набула неабиякої популярності як зі сторони молоді, так і зі сторони керівництва закладів вищої освіти, тому таку спеціальність вводили у вищих закладах вищої освіти непедагогічного профілю. Водночас бюджетні місця за цим фахом держава виділяла також освітнім установам економічно профілю. Це зумовлено було скороченням числа бюджетних місць в освітніх установах за фахом. Зростання числа вчителів, фінансистів і правників було головним на телебаченні в пресі та ін.

Підготовку майбутніх спеціалістів для будь-якої галузі діяльності мають здійснювати тільки профільні заклади вищої освіти. А введення в освітні навчальні програми дисциплін з фінансової грамотності, наприклад таких дисциплін, як «Методика викладання фінансово-економічних дисциплін», «Управління освітнім

процесом в закладах освіти», «Інноваційні технології в освіті та науці» «Інноваційні технології у професійній освіті», «Методика викладання страхування» та ін., надасть можливість студентам і молоді оволодіти засадами фінансової грамотності і в наступному активно впливати на ступінь особистого добробуту [69, с. 25].

Відповідно, головною вимогою до формування системи фінансової грамотності в Україні мають стати розроблення та запровадження вітчизняних стандартів фінансової освіченості, що обумовлено потребою формалізації вітчизняних базових засад фінансової грамотності у рамках загальної системи національної освіти.

Вище запропоновані заходи освітнього та організаційного характеру будуть сприяти виведенню на якісно сучасний рівень фінансову культуру та грамотність населення, будуть служити активізації фінансової поведінки українських домашніх господарств та залученню їх до роботи на вітчизняному грошовому ринку.

1.3. Перевірка ступеня фінансової грамотності громадян та її оцінювання в нашій державі

Грамотність громадян є важливою рисою теперішнього суспільства і багато в чому характеризує рівень життя населення забезпечуючи йому доступ до більш якісних робіт, послуг та освіти. Це цілком торкається і фінансової культури тв. фінансової грамотності, оскільки фінансові взаємовідносини стали невіддільним атрибутом теперішнього життя.

У цьому зв'язку актуальною є потреба розширення підготовки закладами вищої освіти України спеціалістів за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки», освітньою програмою «Управління закладами освіти». Український ринок вже вимагає і буде вимагати в наступному саме подібних спеціалістів, тому що добробут населення поступово підвищується, формується середній клас, котрий і буде ставати головним споживачем подібного типу продуктів. Умови в економіці мають потребу належної відповіді педагогічної реальності на вимоги сучасності.

У теперішніх умовах розвитку національної економіки появляються сучасні фінансові продукти і послуги (рис. 1.1). Проте через невисоку фінансову освіченість громадяни України бувають не тільки слабо підготовлені до їхнього застосування, але і не володіють навичками складання бюджету сім'ї, заповнення розрахункових документів, відстоювання особистих фінансових інтересів та ін. Фінансова освіченість передбачає уміння фізичної особи розпоряджатися грошовими коштами з мінімальними затратами і максимальними вигодами. Одночасно фінансово освічені громадяни мають ліпший захист від ризиків у сфері фінансів і з належно розпоряджаються своїми грошми [32, с. 7].

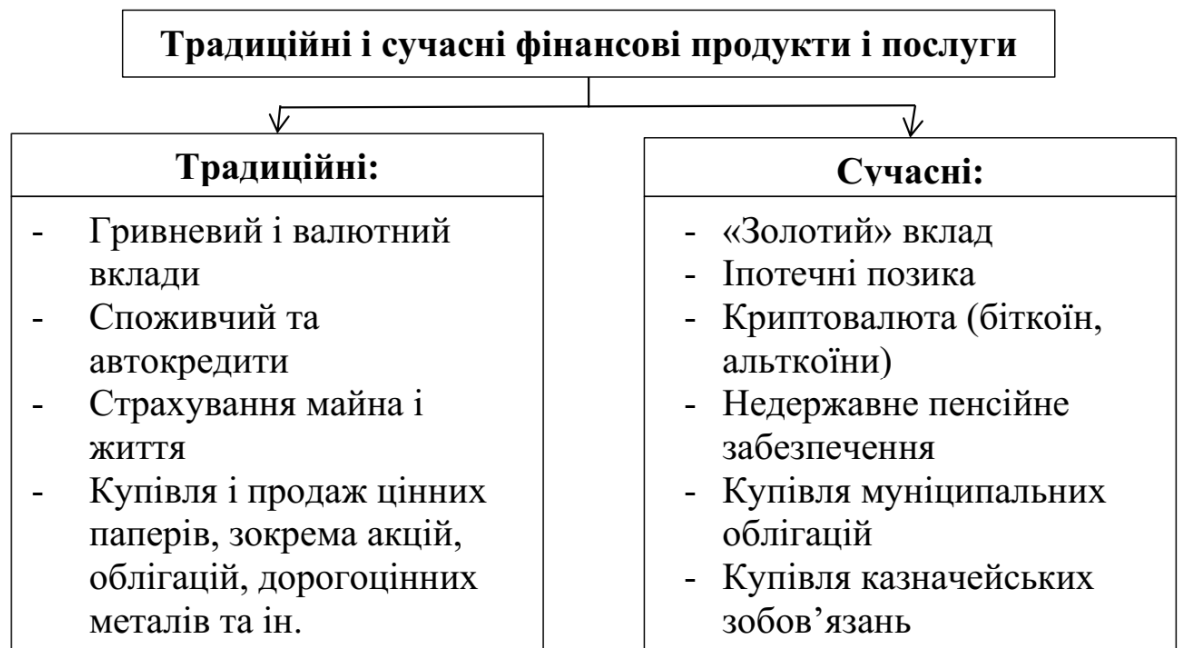

Рис. 1.1. Традиційні та сучасні фінансові продукти і послуги [32, с. 11]

Відповіді на запитання, що значить бути фінансово освіченим у сфері фінансів? (рис. 1.2) [32, с. 7-8]:

1) фінансово грамотна особа постійно прогнозує бюджет на довготерміновий період, зокрема з метою проведення відпустки, навчання дітей, купівлі автомобіля та ін.;

2) фінансово грамотна людина уміє знаходити фінансову інформацію в мережі Інтернет, у спеціальній літературі чи при консультуванні зі спеціалістами;

3) фінансово грамотна людина володіє азами фінансової та правової грамотності з метою офіційно вірного укладення угод, заповнення декларацій та складання звітності;

4) фінансово грамотна людина розуміє значення фінансових інститутів і фінансових інструментів, використовує фінансові продукти та послуги.

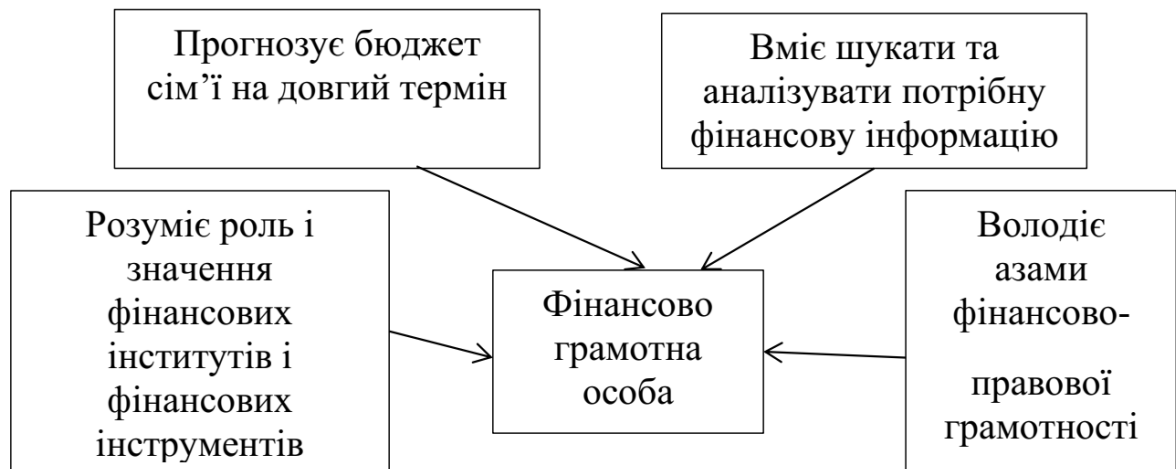

Рис. 1.2. Ознаки фінансово грамотної особи [32, с. 12]

Отже, фінансова освіченість громадян – це сукупність світоглядних установок (позицій), навичок та знань людей відносно ефективного керування власними фінансами, а також спроможність компетентно використовувати їх в ході ухвалення висновків в галузі фінансів (таблиця 1.1) [32, с. 8].

Таблиця 1.1

Компоненти фінансової грамотності громадян [32, с. 12]

Компоненти фінансової грамотності населення	Характеристика
Світоглядні позиції (установки)	Формування культури фінансової поведінки, котра розпочинається з прогнозування бюджету сім'ї, наявність звичаїв керування сімейними (власними) фінансами
Знання	Знання фінансових термінів, розуміння суті і функцій грошового ринку, фінансово-кредитних установ та інструментів, які функціонують на ньому, знання прав та обов'язків покупця фінансових продуктів та послуг
Навики	Уміння шукати і знаходити відповідну фінансову інформацію, аналізувати її, розуміти інформацію, яка міститься в угоді, зіставляти пропозиції різноманітних підприємств, подавати скаргу у разі у порушення прав покупця фінансового продукту і послуги

Природно, у вдосконалення освіченості у галузі фінансів повинні зацікавлені бути особливо фізичні особи (рисунок 1.3), тому що споживач з досвідом банківських послуг є безпечнішим від дій злочинців зі сторони недобросовісних шахраїв, які пропонують різні послуги у сфері фінансів. Низька ж ступінь фінансової грамотності громадян приводить до ухвалення неефективних рішень інвестування, зростання обсягу власних боргових зобов'язань, передачі від'ємної фінансової практики поколінню, яке підростає та ін. [32, с. 8].

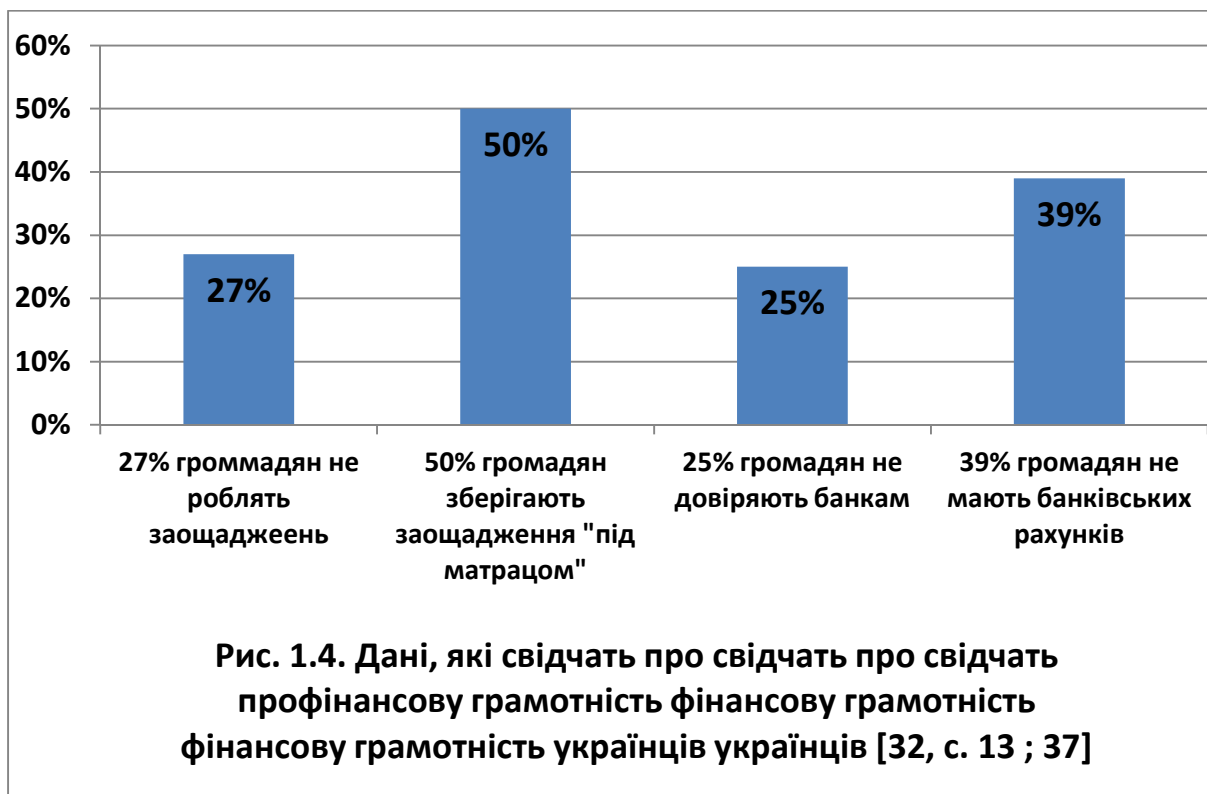
Рис. 1.3. Учасники, які зацікавлені у підвищенні ступеня фінансової грамотності [32, с. 12]

У покращення фінансової грамотності населення повинна бути зацікавлена і держава, тому що її високий рівень допомагає притоку тимчасово вільних грошових коштів домогосподарств у фінансову сферу, заохочує розвиток конкуренції на грошовому ринку і забезпечує макроекономічну стабілізацію в суспільстві [32, с. 8].

Заінтересованими у високій ступені фінансової грамотності є також установи грошового ринку. Низька фінансова освіченість покупців сприяє зростанню негативних зовнішніх ефектів, які спровоковані несумлінними надавачами фінансових продуктів і послуг, що спричинює зниження довіри громадян до фінансової системи в цілому. Фінансові інституції цілком не заінтересовані у фінансово неграмотних клієнтах, тому що чим більше буде фінансово освічених громадян, тим стабільніше буде функціонувати грошовий ринок і, відповідно, буде знижуватися питома вага ризикованих фінансових операцій.

Більшість спеціалістів підтверджують незадовільну ступінь фінансової грамотності громадян в нашій державі. Однією з причин є низька освіченість у фінансових проблемах та брак навичок застосовувати знання, які здобуті, на практиці. Якщо в економічних університетах студентів вчать ухвалювати виважені рішення в галузі керівництво власними фінансами, то істотна група суспільства знаходиться поза рамками конкуренції, натикаючись на фінансових шахраїв, зловживання працівників фінансових інституцій, недодержання економічних прав та свобод населення. Причому подібна негативна тенденція щорічно зміцнюється.

Зокрема, 27 % населення України узагалі не здійснюють заощаджень, а через негативну практику з банківськими вкладками кожен другий громадянин тримає заощадження вдома, тобто не в банківських установах на рахунках (рис. 1.4) [37]. Дане пояснюється тим, що банки не надають споживачам послуг, які є зрозумілі та ясні, не застерігають щодо всіх ймовірних наслідків в разі невиконання умов договору, котрі покупці зобов'язались виконувати, власні права не постійно ретельно виконують. Разом за рахунок очікувань інфляції, коливання курсів та ін. фактори заощадження утрачають власну вартість [32, с. 9].

Недовіра до банківських установ помічається **25 % наших співвітчизників** (див. рис. 1.4). Зате нині слід виробити пристойні передумови для підвищення фінансової культури у взаємозв'язках між установами, котрі пропонують послуги у сфері фінансів і їх споживачами. Подібних належних передумов допоки що нема, майже 40 % українців не мають вкладних рахунків у банківських установах, а більшість домогосподарств користуються тільки базовими фінансовими продуктами і послугами, а саме: сплата комунальних послуг через банківську установу – 72 %; користування банківськими платіжними картками – 68 %; одержання споживчих банківських кредитів – 30 %; здійснення платежів за допомогою терміналів – 38 % [37].

Одна з причин невисокого ступеня фінансової грамотності громадян – брак у навчальному процесі закладах середньої освіти і закладах вищої освіти обов'язкових чи факультативних занять з засад фінансової освіченості. Зате за рубежом малечу іще з ранніх років вчать дієвості розпоряджатися своїми грошми (таблиця 1.2). В нас ледве у 2012 році започаткували програму із удосконалення фінансової освіченості людей, з реалізації даного проекту залучили урядовців,

банки, соціальні установи освітні організації. Метою Програми є заохотити фізичні особи приймати відповідальні висновки зі сфери фінансів адекватно поточному становищу [32, с. 9].

Таблиця 1.2

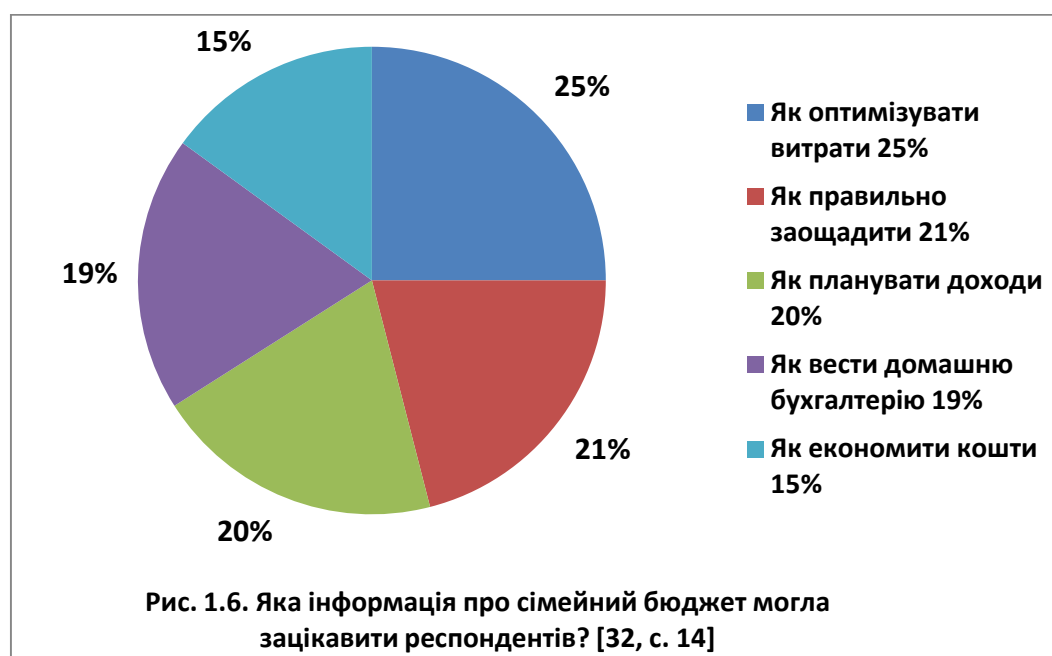
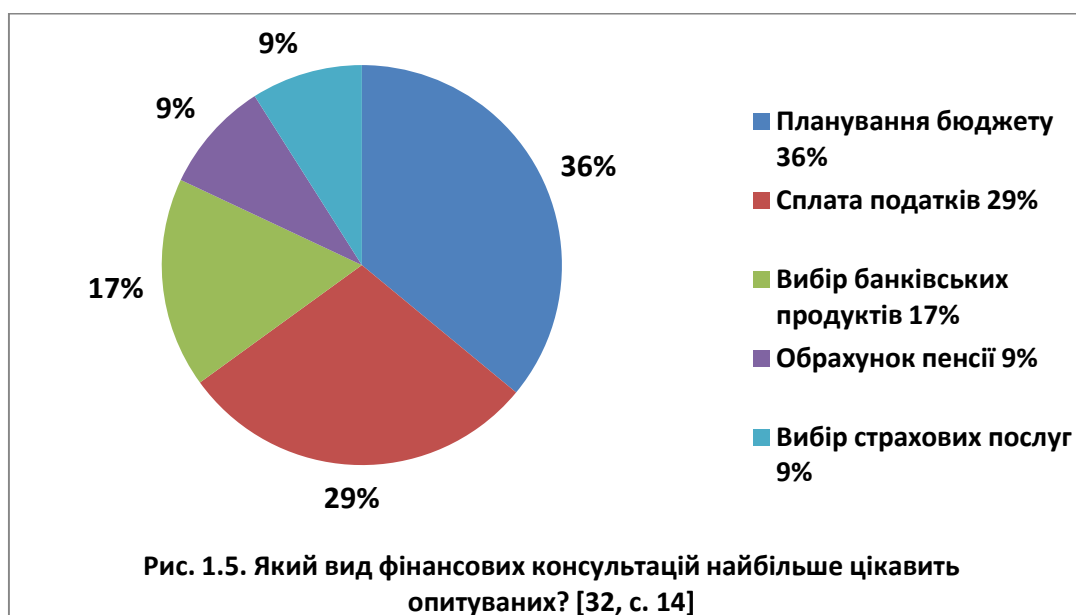
Інформаційно-освітні продукти у межах державних програм у іноземних країнах [32, с. 13; 37]

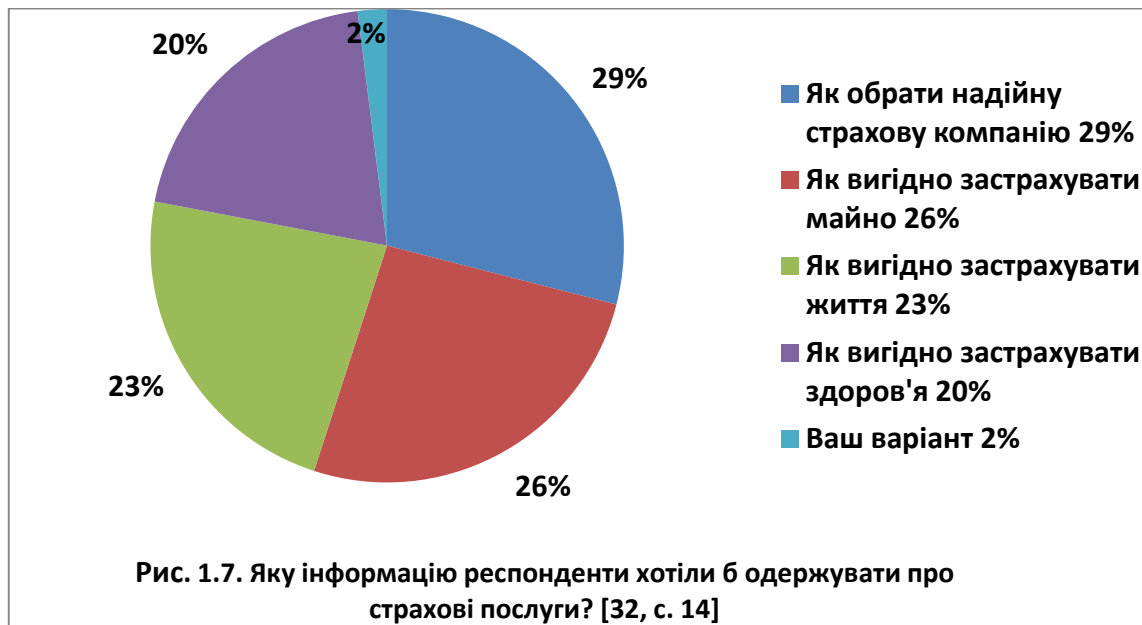
Програми	Держави	Інструменти та заходи
Understanding money (розуміння грошей)	Австралія	Серія ігор Get Real (від 16 до 18 років); програма розвитку кар'єри
Фінансова та економічна і грамотність	Австрія	Екскурсії до Музею грошей; курсування «євроавтобуса»
Забезпечення прийдешнього	Нідерланди	«Пенсійні години» для студентів закладів вищої освіти
My money week	Канада	Ігрові розвиваючі шоу «Фінансовий геній», «Інвестор» та ін.
Програма центрального банку	Республіка Польща	Освітній пакет для вчителів і батьків; ; електронні навчальні курси; мультимедійні презентації
Уроки для життя	США	Рольові ігри і кейси для дітей та дорослих вказівки для викладачів з планами занять
Фінанси для усіх	Франція	Вікторини, глосарії, кросворди та анаграми; форум для викладачів; книжки для батьків і дітей;

У рамках Програми «Розвиток фінансової сфери» НБУ спільно МОН України здійснили роботи щодо удосконалення освіченості в сфері фінансів українських молодих людей. У засади проекту покладено дисципліну «Фінансова грамотність», котру навчали у майже половині регіонів сімдесяти навчальних закладів України [49, с. 304]. З цією ціллю опрацьовано науково-методичні матеріали педагогічним працівникам. В нашій державі не дивлячись на деякі переміни на шляху покращення

освіченості в галузі фінансів фізичних осіб, немає системного підходу до вирішення даної проблеми.

Щодо усвідомлення населенням важливості підвищення ступеня фінансової грамотності громадян показує соціологічне опитування, проведене у 2016 році учасниками проєкту «Фінансова просвіта / Financial education» в нашому місті (рисунки 1.5-1.8):

Узагалі можна виділити чотири причини невисокого рівня фінансової грамотності громадян в Україні (рис. 1.9) [32, с. 10]:

- брак сформованих звичаїв навчання засадам фінансової грамотності, що спричинено специфікою пострадянського розвитку країни;

- неналежне забезпечення потенційних суб'єктів фінансового ринку потрібно об'єктивною та якісною фінансовою інформацією;
- брак сформованого інституту самостійних фінансових консультантів;
- невисока затребуваність фінансових знань головною масою громадян, нерозуміння їхнього прикладного призначенні на деяких періодах життя.

Освіченість у сфері фінансів містить такі ключові компоненти: майстерність робити заощадження, майстерність грошових витратити та вправність заробити грошові кошти (рис. 1.10). Б. Авербах з Федеративної Республіки Німеччина писав, що «сміливість – заробити багато грошей, досвід – зберегти гроші, а майстерність – майстерно витратити гроші». Отож з ціллю щонайбільшої раціоналізації своїх витрат на споживання, фізичним особам треба з'ясувати, в якій споживчій групі перебувають, щоби в прийдешньому оптимізовано здійснювати витрачання свої грошей (табл. 1.3).

Брак сформованих традицій навчання засадам фінансової грамотності населення, що обумовлено специфікою розвитку країни

Незадовільне забезпечення потенційних учасників ринку об'єктивною та якісною фінансовою інформацією

Брак сформованого інституту самостійних фінансових консультантів

Незначна затребуваність фінансових знань головною масою громадян, нерозуміння їх практичного значення на окремих стадіях життєвого циклу

Рис. 1.9. Причини невисокого рівня фінансової грамотності громадян України [32, с. 14]

Можливо виокремити декілька базових принципів раціоналізації затрат (рис. 1.11):

- прогнозування затрат, яке є запорукою проведення найбільш потрібних покупок та гарантом збереження грошових коштів від безпідставного витрачання;

- грамотне споживання, тобто до покупок необхідно ставитися серйозно і розсудливо, проводити їх у відповідний час та в неодмінному місці;
- проведення детального аналізу затрат, зокрема виокремлення часу з метою критичного аналізу власних затрат надасть змогу зекономити істотні ресурси у наступному;
- формування раціональної моделі бюджету сім'ї, яка передбачає дієве та обов'язково загальне керування вхідними та, особливо, вихідними потоками грошових коштів;
- покупка речей в необхідний час та якомога більш дешево, приміром, при ас розпродажах, де можна зекономити немалу суму грошових коштів;
- проведення маркетингового дослідження підчас здійснення великих купівель з метою виявлення цін, які є нижчими;
- здоровий спосіб проживання, наприклад на відмовленні від поганих навичок теж можливо зекономити [32, с. 10-11].

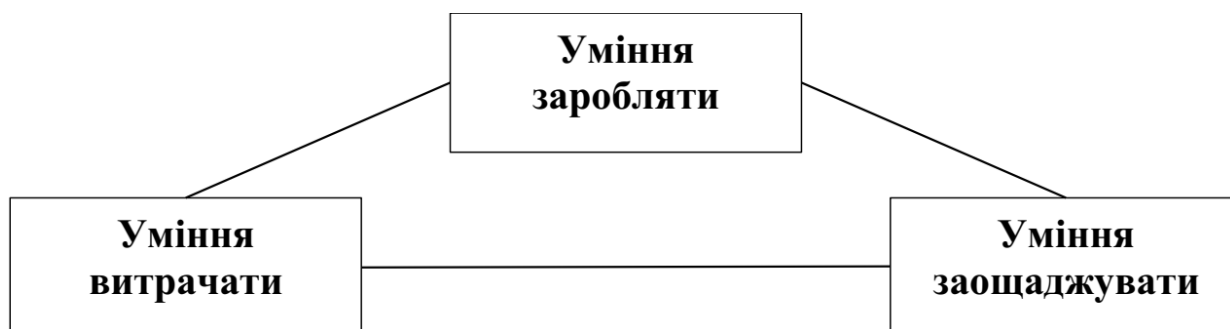

Рис. 1.10. Елементи фінансової грамотності [32, с. 15]

Таблиця 1.3

Види покупців за методам формування особистих затрат [32, с. 15]

Покупці	Характеристика
Депресивні покупці	Для них купівлі є способом емоційної розрядки. Такі індивіди часто купують зайві речі і, в основному, проводять непотрібні затрати, які не погоджені з їх доходами

Продовження табл. 1.3

Покупці-наслідувачі	Проводять покупки під впливом друзів і знайомих за принципом: «у мене також має бути». Такі споживачі, в основному, більш часто натикаються на фінансові проблемами
Жертви реклами	Віряють у потреби для них усіх товарів, про які їм стає відомо з рекламних оголошень. Дані споживачі не тільки реалізують безпідставні затрати, але досить часто наносять шкоду своєму здоров'ю
Покупці, які купують для власного задоволення	Не можуть відмовити собі в задоволенні купити не дуже потрібну річ. Такі люди здійснюють надлишкове споживання, в основному, за рахунок непередбачених доходів
Скупі покупці	Не купують навіть потрібні товари і спроможні економити на харчуванні
Раціональні покупці	Реалізують заплановані затрати та здатні відкласти купівлю, щоб переконатися в її доцільності

Проведення інвестиційної діяльності за нинішніх реалій є визначним предметом особистого управління в сфері фінансів (рис. 1.1).

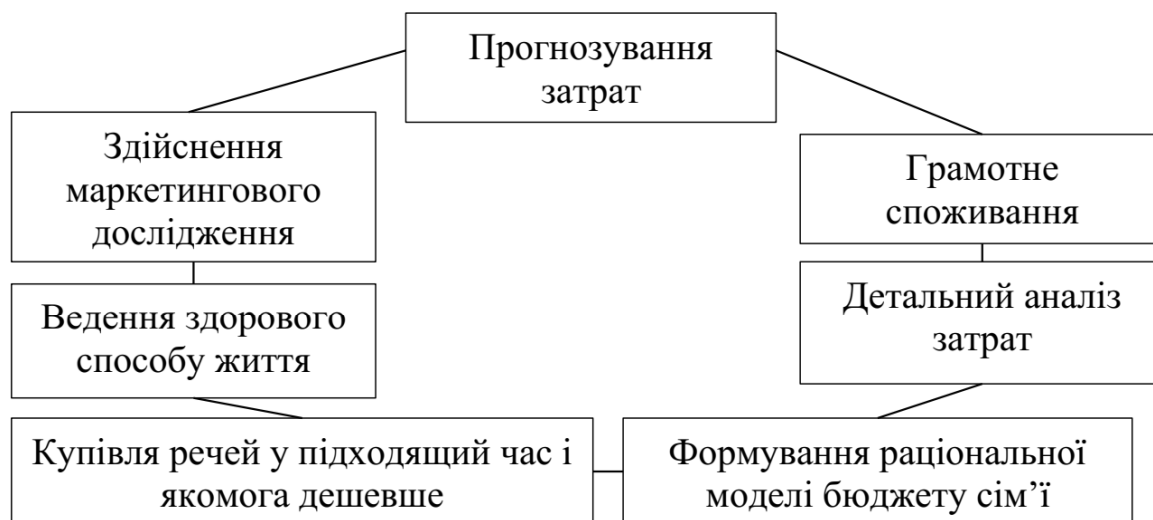

Рис. 1.11. Принципи раціоналізації затрат [32, с. 16]

Головними заходами держави, які скеровані на підвищення ступеня фінансової грамотності громадян в Україні є табл. 1.4) [32, с. 11]:

- консолідуючі дії з координування;
- дії аналітичної контрольної природи;
- дії контрольної-регулюючого характеру;
- освітні заходи.

Прогнозуючи інвестиції, обов'язково вивчати альтернативні їхні варіанти, зокрема вигідно радитися, збирати інформацію, консультуватися з фахівцями

Ухвалюючи рішення щодо інвестування, вивчати документи, читати і ставити запитання, щоби самим навчитися розуміти ознаки сегменту ринку

Детально аналізувати взаємний зв'язок ризику та прибутковості, пам'ятаючи про те, що чим більшим є вірогідний прибуток, тим більшим буде і ризик

Постійно намагатися поділити ризики, за ніяких обставин не інвестувати всі власні заощадження в один фінансовий інструмент

Крок за кроком вибудовувати особисту інвестиційну стратегію («краще недосконалий прогноз, ніж ніякого») на базі свідомих фінансових рішень

По можливості створювати резервний фонд у разі непередбачених випадків (у трьохкратному обсязі місячних затрат)

Ніколи не інвестувати останні грошові кошти, тому що це дуже ризиковано, до того ж інвестиції не мають знижувати задоволення поточних вимог

Не піддаватися тиску, коли хтось агітує досить раптово та терміново інвестувати грошові кошти, пропонуючи неймовірні вигоди (в 99 % випадків появляються втрати)

Рис. 1.12. Шляхи оптимізації інвестиційних затрат [32, с. 16]

Задачі підвищення ступеня фінансової грамотності громадян – це, звичайно, сфера відповідальності сім'ї, бізнесу і держави. Однак для того, щоб досягнути відповідного рівня фінансової грамотності, ми маємо подолати вочевидь пасивне ставлення більшості наших співвітчизників до створення особистого добробуту і сформуванню в українців філософію «опори на особисті сили». За допомогою цього кожна людина зможе досягнути фінансової самостійності і зберегти її на протязі всієї життєдіяльності. Громадяни нашої держави повинні зрозуміти, що бути сьогодні фінансово грамотним не тільки престижно, але і дуже потрібно.

Таблиця 1.4

Шляхи виконання х заходів держави, які скеровані на підвищення ступеня фінансової грамотності громадян в Україні [32, с. 17]

Заходи	Характеристика
Координаційно-консолідуючі заходи	Держава має єдиним координаційним центром, організатором публічної дискусії з даної тематики. Важливою задачею має стати недопущення стану, за якого програми підвищення фінансової грамотності населення будуть зводитися до маркетингових дій фінансових інститутів відносно рекламування своїх фінансових продуктів та послуг і залучення споживачів
Заходи моніторингово-аналітичного характеру	Держава повинна нагромаджувати інформацію відносно проблемних сегментів ринку фінансових продуктів і послуг для громадян і публікувати на сайтах відповідних регулюючих і контролюючих органів аналіз найбільш типових проблемних випадків, а також розміщувати матеріали, які можуть бути корисними для громадян, які попали в конфліктні ситуації
Заходи контрольно-регулюючого характеру	Держава має проводити політику, яка скерована на підвищення прозорості роботи національних фінансових установ, стежити за тим, щоб несумлінні фінансові інститути не мали перспективи надавати фінансові послуги фізичним особам
Освітні заходи	Держава через наявні у її підпорядкуванні освітні заклади спроможна чинити вплив на якість пропаганди і поширення фінансових знань. Доволі актуальним в даному контексті є питання підвищення фінансової грамотності учнів, студентів і молоді, оскільки саме в рамках межох шкільної та університетської освіти можна найбільше охопити різні верстви включаючи учнів, студентів і батьків

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

На основі проведеного дослідження теоретико-методичних основ професійної підготовки фахівців з фінансової грамотності можна зробити такі висновки.

1. Швидке розповсюдження фінансових взаємовідносин на усі сфери життєдіяльності населення актуалізує питання підвищення фінансової грамотності громадян. У теперішніх умовах розвитку України, реформування фінансової культури, освіти і науки, економіки, основним моментом прогресу є формування фінансової грамотності здобувачами закладів вищої освіти, майбутніх фахівців різноманітних спеціальностей.

2. Теперішній всесвіт без фінансів немислимо візуалізувати. Фінанси гарантують роботу всіх сфер економіки. Вживання інформації у сфері фінансів, використання освіти в сфері фінансів є неодмінними складниками усякого вектору роботи фізичної особи. Фінансова грамотність сприяє зрозуміти головні фінансові терміни та застосовувати їх з метою ухвалення рішень щодо доходів, затрат і заощаджень, з метою вибору відповідних фінансових інструментів, прогнозування бюджету, накопичення грошових коштів на наступні цілі та ін. Фінансово грамотне населення у більшій мірі захищене від фінансових ризиків та непередбачуваних ситуацій. Фінансово грамотні громадяни більш відповідально ставляться до керування власними фінансами, спроможні підвищувати добробут за допомогою розподілення грошових ресурсів, які наявні, та прогнозування наступних затрат.

3. Формування фінансової грамотності у студентів закладів вищої освіти – складний неперервний процес, дієвість котрого багато в чому залежить від ступеня їхніх здатностей і досконалості викладання матеріалу викладачем.

4. Знання засад економіки і фінансів допоможе студентам закладів вищої освіти у розв'язання наступних завдань: розумне користування послугами банківських установ; правильний відбір джерел фінансування, позик; грамотне керування особистими ресурсами.

РОЗДІЛ 2

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ МЕТОДІВ У НАВЧАННЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ У ЗДОБУВАЧІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

2.1. Застосування основних форм і методів у вивченні курсу «Фінансова грамотність» у закладах вищої освіти

На даний час у суспільстві наявні фактори, які змушують запроваджувати роботу відносно формування фінансової грамотності фізичної особи якнайшвидше: перспектива охоплення навчанням всіх прошарків населення, незалежно від їх матеріальних достатків, чим формується основи фінансової компетенції цілої генерації; швидке зростання кількості здобувачів освіти, які розпочинають ухвалювати незалежні фінансові рішення у ранішньому віці; саме у ранньому віці формуються основи вселюдської культури та стимули до навчання на протязі всього життя. І задача вчителів, викладачів полягає у тому, щоб давати не тільки готові знання з економіки, але і виробляти умови з метою заснування в наступного покоління засад фінансової безпеки [26].

Всі програми і навчально-методичне забезпечення з фінансової грамотності можна застосовувати і для варіативної частини навчальних планів, і для проведення факультативних занять та роботи гуртків. Задачі предметів та курсів економічної спрямованості забезпечать формування умов з метою професійного та соціального самостійного визначення, одержання соціальної практики, що підтримує активну життєву та громадянську позицію випускника закладу вищої освіти. При виконанні роботи за вище зазначеними навчальними програмами викладач має право редагувати кількість годин відповідно до перспектив закладу вищої освіти.

Курси за вибором студента, які пропонувані, можуть викладатися за допомогою варіативної частини змісту освіти з метою забезпечення освітніх і пізнавальних потреб здобувачів вищої освіти і застосовуватись самостійно від профілю навчання,

який вибраного, і стати актуальними для здобувачів в закладі вищої освіти. Цим самим забезпечується гнучка система профільного навчання, яка надає здобувачам вищої освіти перспективу вибрати освітню програму індивідуально [15].

Навчання фінансової грамотності повинно розв'язувати наступні задачі:

- поглиблення знань з макроекономіки, усвідомлення суті і значення фінансів та фінансових взаємовідносин в соціальному, економічному і політичному житті;
- вияснити роль фінансової освіти як одного з факторів економічної стійкості;
- проектування методичної системи запровадження фінансової грамотності в закладі вищої освіти [3, с. 181].

Навчальний матеріал надається при проведенні лекцій різноманітних видів, проведенні практичних занять у групах, участі у виконанні семінарських робіт, проведенні круглих столів, тестуванні та ін. видах навчальної роботи.

Навчальну тактику і стратегію курсу з фінансової грамотності можна реалізовувати також за допомогою дистанційної або очно-дистанційної форми навчання через [3, с. 181]:

- надання Інтернет-консультацій і виконання комплексних практичних індивідуальних завдань;
- самостійного вивчення здобувачами вищої освіти навчального матеріалу, рекомендованого викладачами спеціального курсу.

З метою презентації лекційного матеріалу, конспектів занять можна застосовувати панорамне заняття – специфічний панорамний огляд системи занять курсу, в якому участь беруть кілька викладачів, які навзаєм доповнюють один одного і характеризують найефективніші способи і прийоми діяльності зі здобувачами вищої освіти.

Дисципліну «Фінансова грамотність» потрібно скеровувати на вирішення наступних головних задач [15]:

- надання знань з засад економічної теорії і набуття економічних компетенцій в галузі фінансових продуктів і послуг;

- формування економічної культури у викладачів і мотивації до наступної економічної самостійної освіти;

- покращання умінь самостійної освітньої роботи.

Задачі з метою самостійної діяльності необхідно орієнтувати на [4]:

- збирання і опрацювання матеріалів щодо розвитку системи фінансової освіти;

- формування особистих розробок конспектів лекцій і практичних занять з фінансової грамотності;

- розроблення презентацій особистих проектів;

- вирішення тестів та ін.

Всі дані матеріали з'єднуються у навчально-методичний посібник викладача курсу «Фінансова грамотність».

Формування фінансових компетенцій клієнта банківської установи продовжується на наступних курсах під час вивчення теми «Заощадження та запозичення і родини», здобувачі вищої освіти ознайомлюються з виникненням банківської системи, при вивченні теми «Прикладні фінанси» вчать питання «Я – клієнт банківської установи», навчаються керувати рахунком, який відкрито в банківській установі. Змістова лінія «Я – підприємець» добавляється темою «Сімейне підприємництво», де розглядаються напрями досягнення фінансового успіху [35].

Ступенева фінансова освіта буде сприяти формуванню соціальних (економічних) ролей, а тому, економічній соціалізації студентів закладів вищої освіти. Актуально, що заклад вищої освіти перестає бути єдиним джерелом навчальної інформації, лишаючись основною ланкою освітнього процесу. Професійні учасники грошового ринку активно долучаються до освітнього простору, тобто мова йде про формування системи партнерства в галузі фінансової освіти з метою забезпечення прикладної компоненти навчання [3, с. 182].

В економічній соціалізації здобувачів вищої освіти унікальне значення відводиться діяльності поза аудиторіями з курсу «Фінансова грамотність» [26].

В процесі соціалізації з економіки здобувачів вищої освіти роль родини є беззаперечною, тому що економічна свідомість, здебільшого, формується в сім'ї. Однак одним із питань формування економічної культури здобувачів вищої освіти та молоді є невисока економічна культура дорослих, отже однією з задач закладів вищої освіти є організувати економічну просвіту для батьків студентів, в основному, першого курсу. Саме на це скерована дисципліна для батьків студентів першого курсу «Відкриті сімейні студії. Фінансова мудрість сімейної педагогіки» [3 с. 182].

Хмарні технології також відіграють важливу роль у підвищенні фахової обізнаності, зокрема фінансової грамотності. Головні компанії, такі як IBM, Microsoft, Google, стараються поліпшити хмарні технології з метою їх запровадження в освітній процес. Теперішні веб-сервіси у хмарі є серйозною системою, за допомогою якої формуються визначені навчальні середовища з метою стажування викладачів, підвищення їхньої кваліфікації та розвитку їхнього професіоналізму і перспективу залучити до освітнього процесу студентів й їхніх батьків за рахунок технологічних успіхів глобальної сітки Інтернет та ін.

Ключовою складовою у навчанні здобувачів вищої освіти є ще проектування й дослідницька діяльність засадам фінансової грамотності. Саме ця компонента навчання надає змогу забезпечити діяльнісний підхід в навчанні, створення опорних фінансових та економічних компетенцій, які потрібні кожній молодій особі і повинні допомагати підвищити її конкурентоспроможність на ринку праці [60].

Кожного року проектом готується звіт щодо наслідків здійснення завершальної контрольної діагностики ступеня фінансової грамотності студентів закладів вищої освіти, які залучені до проведення дослідної та експериментальної діяльності в державі. За наслідками вступної і завершальної перевірки на першій стадії експерименту ступінь знань підвищилася на 20 % [3, с. 182].

Методом активного проблемного ситуаційного аналізу є метод реальних ситуацій, який оснований на навчанні за допомогою розв'язання визначених питань. Це метод навчання, при котрому студенти закладів вищої освіти та науково-педагогічні працівники беруть участь в прямому обговорюванні ділових ситуацій. Дані ділові ситуації або кейси формуються з врахуванням практики конкретних осіб, які працюють в галузі підприємництва, проводиться аналіз, вивчаються та дискутуються студентами закладів вищої освіти. Дані ділові ситуації (кейси) формують базу з метою обговорення в академічній групі під керівництвом науково-педагогічного працівника [63].

Пряма ціль методу конкретних ситуацій (case-study, вивчення проблеми) – загальними намаганнями академічної групи, студентів закладів вищої освіти, викладачів, практичних людей провести аналіз ситуації, яка має місце в реальному житті, тобто на практиці, та виробити практичне її розв'язання; завершення процесу – оцінювання та вибір ефективнішого з алгоритмів, які запропоновані, розв'язання питання.

З метою ефективного використання методу конкретних ситуацій (кейс-метод) потрібно формувати особливі умови, до складу яких включають [3, с. 183]:

- забезпечення відповідної високої складності пізнавальних питань, які необхідно розв'язувати студентам закладів вищої освіти;
- формування науково-педагогічним працівником послідовного ряду питань відносно проблеми, що пізнається, які змушують студентів закладів вищої освіти шукати істину;
- формування в аудиторії атмосфери психологічної комфортабельності, яка повинна допомагати вільно висловлювати думки здобувачів вищої освіти, не побоюючись неточності;
- відведення особливого часу на осмислення методів розв'язання проблеми;
- організація особливої підготовки науково-педагогічних працівників до запровадження кейс-методу.

Застосування методу case-study (вивчення проблеми) у навчанні студентів закладів вищої освіти фінансової математики надає можливість [3, с. 183]:

- підвищити пізнавальну зацікавленість до вищої математики як навчального предмета, який надає можливість розв'язувати життєві питання;
- підтримати розвиток творчих, комунікативних і дослідницьких навиків як необхідних рис підприємця;
- підвищити фінансову грамотність наступних громадян нашої держави.

Запровадження і навчання курсу вимагає використання окремих видів і способів діяльності з науково-педагогічними працівниками. Залучення науково-педагогічних працівників до участі в творчих групах, семінарах, узагальнення прогресивної викладацької практики допомагає пропаганді фінансових знань та формуванню економічної свідомості самого науково-педагогічного працівника, підвищенню вмотивованості науково-педагогічного працівника до розповсюдження фінансової освіти.

Потрібною умовою економічної соціалізації, яка забезпечує безболісне входження студентів закладів вищої освіти в економічний простір, є їх підготовка до реалізації економічних ролей, а тому, і формування у здобувачів вищої освіти економічної культури. Адекватно, фінансова освіта університету і виховання допомагають формуванню економічної свідомості та економічного мислення студентів закладів вищої освіти, зокрема економічної культури, яка зумовлює їх економічне поведіння у фінансовій галузі за допомогою з здійснення визначених соціально-економічних ролей.

Фінансова поведінка – це поведінка відносно ухвалення фінансових рішень, зокрема це вибір того або іншого способу вирішення фінансового питання. Реалізуючи вибір, студент закладу вищої освіти виступає у визначеній соціально-економічній ролі, зокрема показує спроможність реалізувати педагогічні, фінансові, економічні (соціальні) знання, які одержані, та проявляти економічне мислення, іншими словами фінансову компетенцію [4].

Фінансове навчання відбувається на протязі довгого періоду часу на засадах принципу «від простішого до складнішого», в процесі багатократного повторювання та закріплення, скерованого на практичну реалізацію навичок і знань. Щоб реалізувати позитивний та довготерміновий вплив на учасників, початкові програми з фінансової грамотності мають бути сформовані на теперішніх і сприйнятливих прикладах з реального досвіду з врахуванням тенденцій та перемін, які проходять у фінансовій галузі, підготовлені та представлені при участі професійного фінансового співтовариства. Отже формувати виважене ставлення щодо особистих фінансів потрібно розпочинати якомога швидше [3, с. 184].

З метою розширення та поглиблення змісту профільних дисциплін чи забезпечення профільної початкової та прикладної професійної спеціалізації викладання в закладі вищої освіти пропонуються дисципліни за вибором, які враховують здібності, інтереси та життєві прогнози студентів закладів вищої освіти, з однієї сторони, та відповідають профілю, з іншої сторони. Варіативна частина може включати наступні економічні дисципліни: «Засади підприємницької діяльності», «Приватна справа», «Засади менеджменту», «Засади інтелектуальної власності», «Засади споживчих знань», «Інтересна економіка», «Глобалізація», «Я є клієнт банківської установи», «Клієнт банківської установи», «Засади казначейської справи», «Засади страхової справи». Специфічне значення в формуванні фінансової компетенції має дисципліна за вибором «Фінансова грамотність», підготовлена Західноукраїнським національним університетом, Університетом банківської справи Національного банку України, ціль якої – ознайомити студентів закладів вищої освіти з новітніми фінансовими продуктами і послугами, розвивати в них звички застосування даних фінансових продуктів і послуг, а також майстерність прогнозувати особисте фінансове майбутнє [15].

Тому, запровадження дисципліни «Фінансова грамотність» буде сприяти розвитку як у студентів закладів вищої освіти, так і у науково-педагогічних працівників тих вмінь та навичок, які допоможуть здобувачам вищої освіти та

молодому поколінню ухвалювати аргументовані та виважені фінансові рішення і налаштовуватися до незалежного дорослого життя. Оскільки фінансова грамотність населення – це перший поштовх до ліпшого економічного прийдешнього країни. Зважаючи на перспективи розроблення програм навчальної дисципліни «Фінансова грамотність» для студентів закладів вищої освіти, актуальним є питання підготовки навчально-педагогічних працівників даних категорій до запровадження навчання у сфері фінансів в ЗВЛ.

2.2. Сучасний стан навчання освіченості в сфері фінансів у закладах вищої освіти

За умов сучасності проблеми підвищення ступеня фінансової грамотності громадян є актуальним для всіх держав світу. Заборгованість, яка зростає, фінансово-економічна криза, низька обізнаність громадян відносно різних фінансових продуктів і послуг, неспроможність населення ухвалювати розумні фінансові рішення і жити відповідно до особистих доходів підштовхнули уряди більшості держав розробляти та реалізовувати національні програми з підвищення ступеня фінансової грамотності для громадян. Це і не дивно, оскільки грошовий ринок зараз розвивається настільки швидко, породжуючи великі масиви фінансової інформації, що більшість простих фізичних осіб не встигають її детально осмислити. А розвиток економіки країни, як відомо, безпосередньо залежить від ступеня фінансової обізнаності і фінансової грамотності громадян. Тому, якщо ступінь знань населення щодо фінансової галузі є невисоким, то від цього страждає вся сфера економіки і держава в цілому [16, с. 631–632].

Отже в теперішніх умовах збільшення застосування фінансових продуктів і послуг, ускладнення та виникнення сучасних фінансових інструментів, проблеми фінансової грамотності громадян стають дуже актуальними, а забезпечення власної

фінансової безпеки населення є серйозним чинником створення економічного добробуту громадян зокрема і держави в цілому.

Таким чином активізація вивчення проблем підвищення ступеня фінансової грамотності громадян України обумовлюють потребу системного запровадження сучасних науково-методичних опрацювань в практику фінансової освіти, яка є одним з факторів фінансової соціалізації суспільства, що дуже важливо в теперішніх умовах швидкого розвитку глобальних фінансових технологій [23, с. 12].

Дослідженням питань розвитку фінансової грамотності громадян, власних (особистих, сімейних) фінансів займалися закордонні вчені, а саме: А. Лусарді [31], Г. Е. Шахназарян [64; 65] та ін. Деякі напрями формування фінансової грамотності громадян, як одного з пріоритетів теперішньої політики держави, відображені в роботах вітчизняних вчених, зокрема Н. Барадія [2; 3], О. Дудчик [16], Т. О. Кізими [21; 22; 23], А. Я Кузнецової [46; 47], Т. А. Латковської [30], І. О. Матвійчук [16], І. М. Можарівської [52], Л. Покась [3], М. М. Тимошенко [52], В. В. Письменного [21], Л. З. Ребухи [21], Т. С. Смовженко [46; 47; 48] та ін. Проте опорні елементи новітньої методики викладання фінансової грамотності населення у вітчизняних закладах вищої освіти і практичні аспекти їхньої реалізації лишаються не повною мірою досліджені, що свідчить про актуальність і практичне значення дослідження.

Удосконалення системи вищої освіти в нашій державі вимагає запровадження сучасних форм навчання фінансової грамотності студентів, як важливого фактору фінансової соціалізації вітчизняного суспільства, застосування інноваційних технологій викладання і осучаснення методів навчального процесу. Оскільки якісно продумана і науково обґрунтована методика навчання фінансової грамотності студентів впливає, передусім, на підвищення ступеня їхньої фінансової освіченості і забезпечує єдність інтересів науково-педагогічного працівника та здобувачів вищої освіти у ході вивчення предмету.

Безсумнівно, задача підвищення ступеня фінансової грамотності громадян зараз є однією з найактуальніших для освітянської спільноти, громадських

організацій та урядів різних країн. У багатьох державах світу, зокрема, Австралії, Австрії, Великій Британії, Індії, Канаді, Польщі, Сінгапурі, США, Франції, ФРН, Швеції, діють різні державні програми підвищення ступеня фінансової грамотності громадян. Ці програми дуже відрізняються між собою, однак мають одну ціль – підтримують зростання фінансової активності громадян і наступному розвитку вітчизняних економік [23, с. 12].

Варто наголосити, що на протязі останніх десятиріч світовою спільнотою нагромаджено великий досвід відносно розроблення і запровадження дієвих програм фінансової освіти і збільшення ступеня фінансової грамотності населення. Причому практика іноземних держав аргументовано доводить, що питання захисту прав споживачів фінансових продуктів і послуг та довіри громадян до фінансово-банківської системи постають фактично перед всіма країнами світу [30, с. 429]. Тому зауважимо, що зараз варто зважено підходити до розв'язання проблем специфіки, форм і доцільності застосування закордонних напрацювань і з врахуванням вітчизняних ознак пристосувати наявні методики та продукти в українську практику, розробляти свої та формувати вітчизняні методико-педагогічні ресурси з метою розвитку фінансової освіти в нашій державі.

Важливо акцентувати, що на протязі останніх років і педагогічній практиці українських закладів вищої освіти, окрім традиційних методів навчання фінансової грамотності студентів, суттєвого поширення набули і інноваційні методики [3, с. 93]. Так, широко застосовують активні методи викладання, зокрема інтерактивні лекції відповідно до способу викладання навчального матеріалу, кейс-методи, тренінгові заняття, ділові ігри та ін.

Зокрема, дуже розповсюдженими у навчанні фінансової грамотності, причому як поміж здобувачів вищої освіти, так і науково-педагогічних працівників, є лекційні заняття у формі прес-конференції (press-conference), лекційні заняття з погрішностями, котрі наперед прогнозовані, бінарні лекції, , лекції-візуалізації, проблемні лекції [21, с. 190–192]. Так, на проблемних лекціях науково-педагогічний

працівник формулює проблему, яка пов'язана з будь-яким аспектом фінансової обізнаності, і підштовхує здобувачів вищої освіти до пошуку напрямів розв'язання цієї проблемної ситуації. Звичайно, проблемні лекції допомагають розвиткові пізнавального інтересу до прикладних аспектів фінансової грамотності, теоретичного мислення, забезпечують професійну мотивацію і формування корпоративної культури у здобувачів вищої освіти.

З метою пошуку сучасних полів для виконання принципу наочності під час навчання фінансової грамотності використовують лекцію-візуалізацію. Так, науково-педагогічний працівник використовує демонстраційні матеріали, інші засоби наочності, що не тільки доповнюють вербальну інформацію, а і самі є виразниками змістовної інформації. Інакше кажучи, підготовка візуальної лекції передбачає «перекодування» сутності лекції чи її частини у візуальну форму з метою подання її здобувачам вищої освіти за допомогою технічних засобів. Причому у візуальній лекції дуже важливі візуальна логіка і ритм подання лекційного матеріалу, його дозування, стиль і майстерність комунікації науково-педагогічного працівника зі студентською аудиторією.

Розвитком проблемного викладу матеріалу в діалозі двох науково-педагогічних працівників чи науково-педагогічного працівника і практичного працівника є бінарна лекція. На бінарній лекції моделюють конкретні ситуації, які пов'язані зі зростанням ступеня фінансової грамотності населення, а також обговорюють теоретичні та реальні проблеми двох фахових працівників. Перевагами бінарної лекції є актуалізація знань з фінансової грамотності, наявні у здобувачів вищої освіти, які необхідні з метою розуміння розмови та участі в діалозі; розгортання системи доведення; формування проблемного становища.

Досить інтересними в педагогічній практиці є лекції із наперед прогнозованими неточностями, які передбачають конкретну кількість типових неточностей поведінкового, змістового або методичного характеру. Тому лекції із заздалегідь

запланованими помилками водночас виконують діагностичну, контрольну і стимулюючу функції.

Лекція-прес-конференція також є важливою. На лекції-прес-конференції лектор пропонує здобувачам вищої освіти поставити йому питання з проанонсованої теми у письмовій формі. Причому практичний досвід переконує, що лекції-прес-конференції варто здійснювати: на першому занятті вивчення дисципліни з метою виявити інтереси студентів потоку чи академічної групи, їх можливостей тв. установок; на середині курсу з метою залучити здобувачів вищої освіти до головних моментів вивчення предмету «Методика навчання фінансової грамотності населення» і зведення розрізнених знань, котрі отримані; по завершення навчання – із ціллю встановити можливості удосконалення інформацію, котра опанована [23, с. 13].

Доцільно підкреслити, що в ЗУНУ постійно використовують однією із передових технологій навчання освіченості в сфері фінансів фізичних, є case study. Кейс-метод – це метод викладання на базі аналізу конкретної фінансової ситуації, що включає в себе спеціальний навчально-методичний матеріал, що містить текстовий опис подій (кейс), інструкцію відносно діяльності з даним кейсом, вказівки з застосування кейсу і спеціалізовану технологію застосування матеріалу, який пропонується, в ході навчання. Поміж переваг case study (вивчення проблеми) виділимо, зокрема використання опорних принципів проблемного навчання, одержання здобувачами вищої освіти досвіду діяльності в команді, набуття навичок презентації наслідків праці, вміння ставити запитання та обґрунтувати відповідь. Важливим є те, що виконання кейс-методу пов'язано з застосуванням в ході навчання фінансової грамотності уявного експерименту, проблемного та ігрового методів, системного аналізу, моделювання, а також методів класифікації та опису, кожен з яких має вагоме значення у кейс-методі.

Як форма організації заняття з фінансової грамотності населення, тренінг підтримує інтенсивність навчання, наслідок якого досягається за допомогою

ефективній діяльності кожного з його учасників, оскільки знання при тренінгу стають продуктом активної взаємної дії його учасників. При цьому, при умові якісної організації та додержання методики проведення, подібні заняття, зокрема допомагають розвитку творчого мислення, формуванню практичних навичок та умінь здобувачів вищої освіти, заохочують та підвищують інтерес до сучасних знань, посилюють сприйняття матеріалу, формують позитивний мікроклімат в колективі, доброзичливу і творчу атмосферу, покращують якість підготовки здобувачів вищої освіти і навчального процесу [23, с. 14].

Моделювати важку життєві ситуації, які пов'язані з керівництвом власними фінансами, підтримують розвиток фінансового мислення в ході проведення практичних занять з фінансової грамотності населення надають можливість ділові ігри. В процесі ділової гри здобувачі вищої освіти навчаються аргументувати особисті висновки, складати фінансові плани, виробляти власну стратегію фінансової поведінки. Ігрові моменти посилюють інтерес здобувачів вищої освіти до базових складових фінансової грамотності населення, навчають робити в команді, створюють почуття відповідальності за загальне вирішення або успішність проекту.

Проте доцільно акцентувати, що теоретичні знання, які подані науково-педагогічним працівником і, які студенти отримали в аудиторії, у повній мірі засвоюються тільки, коли знання запроваджені у власній діяльності. Отож з ціллю покращення навчання освіченості в сфері фінансів населення в Західноукраїнському національному університеті було організовано і проведено, разом з науково-педагогічними працівниками загальноосвітніх, професійних закладів і закладів вищої освіти рід пізнавальних та цікавих науково-педагогічних заходів з тематики, яка значена вище.

Так, в 2017 році в ТНЕУ проходив I форум у галузі освіти «Запровадження курсу «Фінансова грамотність» в навчально-виховний процес у контексті змін новітньої освіти». Ціллю форуму був обмін практикою в галузі навчання предмету

«Фінансова грамотність населення», а також збільшення ступеня компетенції науково-педагогічних працівників у галузі керування власними фінансами, формування адекватної фінансової поведінки та ухвалення переконливих висновків у сфері фінансів. Учасники заходу реалізували тренінг «Фінансові піраміди: спосіб заробітку чи вид шахрайства?», виділили позитивні і негативні моменти запровадження дисципліни «Фінансова грамотність населення», також його головні тенденції в контексті перемін сьогodнішньої освіти [23, с. 14].

Другий обласний освітній форум «Специфіки запровадження дисципліни «Фінансова грамотність населення» в контексті удосконалення освітнього процесу», який проведено в Тернопільському національному економічному університеті разом з Тернопільським обласним комунальним інститутом післядипломної педагогічної освіти 18.01. 2018 року, надав змогу учасникам заходу провести дискусію відносно знак методики грамотного складання бюджету сім'ї, витрачання грошових коштів, вдів заощаджень в різноманітних життєвих ситуаціях, описати практику виконання студентського стартапу «Від А до Я», а також ряд інших проєктів, які скеровані на підвищення компетенції здобувачів вищої освіти та молоді в керуванні власними фінансами.

Звичайно, методика навчання фінансової грамотності населення передбачає і відтворює головні форми передавання фінансово-економічних знань спеціалістами з головних сфер фінансової науки і практики. Відтак, 16.03.2018 року в межах святкування Global money week (Всесвітній тиждень грошей) в Тернопільському національному університеті було проведено круглий стіл на тему: «Взаємодія влади, освітян та громадських організацій у підвищенні фінансової грамотності тернопільської молоді». Даний круглий стіл забезпечив перспективу висвітлення актуальних проблем фінансової освіти, її популяризації поміж молоді та участі у даному заході громадських діячів, освітян та представників влади.

У сьогodenних умовах фінансова грамотність населення визначає рівень життя населення, допомагає подолати бідність, знизити економічні ризиків господарських

і фізичних осіб. Подібні реалії вимагають відповідної реакції освітянського простору на запити сучасності. З даною ціллю 09.11.2018 року в Тернопільському національному економічному університеті разом Тернопільським обласним комунальним інститутом післядипломної педагогічної освіти, було проведено вернісаж-практикум для педагогічних працівників Тернопільської області «Проект «Фінансова грамотність населення» в контексті реформування освіти». Учасники вернісажу-практикуму узагальнили новітній досвід навчання фінансової грамотності населення в контексті проблемно-орієнтованого викладання, поділилися практикою написання книг та створення дитячих мультфільмів з фінансової грамотності дітей, виділили головні напрями підвищення ступеня фінансової грамотності теперішньої молоді. У межах вернісажу-практикуму школярі загальноосвітніх шкіл і студенти технікумів взяли участь у квесті «Фінансове розслідування», зіграли у гру «Alias: Financial Edition») (Псевдонім: Фінансове видання) і відвідали музей історії Тернопільського національного економічного університету (ТНЕУ) і музей грошей [23, с. 15].

Важливо акцентувати, що покращання методики викладання фінансової грамотності населення сприяє здобувача вищої освіти зрозуміти суть головних фінансових термінів, а також ефективно використовувати їх в ході, зокрема прийняття рішень щодо доходів, затрат і заощаджень, відбору найкращих фінансових інструментів з метою вкладення грошових коштів, прогнозування бюджету, нагромадження грошових коштів на наступні цілі та ін. В контексті зазначеного вище, 09.04.2019 року в Тернопільському національному економічному університеті було проведено Третій обласний освітній форум з методики навчання фінансової грамотності населення, на якому були презентовані просвітницькі проекти і навчальні програми, які скеровані на підвищення компетенції здобувачів вищої освіти та молоді у ході керування власними фінансами, а також встановлено перспективи підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників відносно запровадження інноваційних методів навчання та освітніх технологій в галузі

фінансової грамотності населення. Для школярів загальноосвітніх шкіл здобувачі вищої освіти організували networking (мережі) «Як навчитися заощаджувати грошові кошти?», тренінг «Фінансове шахрайство – небезпечна зброя сучасності» і воркшоп «Мій власний бюджет» [23, с. 15].

Для пропаганди фінансової грамотності населення серед здобувачів вищої освіти та молоді 21.10.2019 року в Тернопільському національному економічному університеті організували для школярів, студентів технікумів і науково-педагогічних працівників Львівської, Тернопільської та Хмельницької областей II Всеукраїнський вернісаж-практикум «Тиждень фінансової грамотності населення. Прев'ю», хто взяв у ньому участь обговорили шанси та резерви збільшення фаху педагогів із освіченості у сфері фінансів фізичних осіб. На вернісажі-практикумі провели дитячі ігри зі сфери фінансів, зокрема Квест в магазині», «Відшукати фінансового шахрая», «Вірю – не вірю», «Дитячий бюджет», «Мій перший мільйон», «Малі підприємці» і «Банківська платіжна картка». Одночасно для школярів та студентів технікумів здобувачами вищої освіти, які навчаються на магістерській освітньо-професійній програмі «Фінансова грамотність населення», було проведено ряд заходів, які скеровані на одержання практичних навичок і нових знань в галузі фінансової грамотності населення. Зокрема, учасники інтелектуального конкурсу «Фінансовий ерудит» аргументували потенціальні шляхи витрачання грошових коштів і вказували переваги особистого вибору при умові гіпотетичного одержання одного мільйона гривень. При цьому ідеї школярів виділялися новизною підходу, оригінальністю і креативністю. В грі «Доходи-затрати» команди учасників змагалися за першість у формуванні найоптимальнішого бюджету сім'ї. Проведена гра «Alias: financial edition» (Псевдонім: фінансове видання) передбачала синонімічне пояснення фінансових понять. Для найбільш молодих учасників вернісажу-практикуму здобувачами вищої освіти були проведені рухливі ігри на тему фінансів.

Потрібно констатувати, що через невисоку ступінь фінансової грамотності і відсутність простих навиків керування власними фінансами велика частина громадян нашої держави виявилася невідповідною до життя за умов карантинних заходів, які спричинені пандемією, що пов'язаною з COVID-19. При цьому графік дистанційного навчання став чималим викликом для студентів, школярів і науково-педагогічних працівників. Відтак саме проблеми особливостей викладання обізнаності в сфері фінансів фізичних осіб в реаліях освітньої діяльності в режимі реального часу обговорили на IV форумі спілкування в Інтернеті із особливостей викладання обізнаності фізичних осіб у сфері фінансів, який організовано професорсько-викладацьким колективом кафедри фінансів імені С. І. Юрія Тернопільського національного економічного університету (ТНЕУ) 06.07.2020 року в режимі специфіки відео-конференції на платформі ZOOM. Даний он-лайн-форум об'єднав науково-педагогічних працівників з різних областей України, які виділили найбільш помітні переміни в галузі власних фінансів, які спричинені епідеміологічним становищем, і вказали на перспективах покращання методики навчання фінансової грамотності населення при даних умовах [23, с. 16].

У сучасних реаліях для покращання навчання фінансової грамотності раціональним є якомога ширше залучення спеціалістів-практиків з метою більш ґрунтовного розуміння здобувачами вищої освіти теперішніх тенденцій, які проходять у фінансовій системі України, та допомога впровадженню креативних ідей здобувачами вищої освіти в практичну діяльність. Це, звичайно, буде стимулювати підприємницькі ініціативи здобувачів вищої освіти та в наступному буде допомагати їм у відкритті особистої справи або реалізації свого проєкту. Зокрема, в Західноукраїнському національному університеті вже є позитивна практика подібної діяльності, коли переможець конкурсу студентських стартапів – проєкт «Кіно без кордонів», тобто створення тифлокоментарів до україномовних фільмів та організація їхнього показу для незрячих громадян, був реалізований у

місті Тернополі в 2019 році за прямої та активної участі здобувачів вищої освіти і за грошві кошти «Громадського бюджету міста Тернополя» [23, с. 16].

У сучасних умовах доцільним також є ширше використання в ході навчання фінансової грамотності такого іноваційного педагогічного методу як коучинг, який передбачає, зокрема системний супровід зростання здобувача вищої освіти, який скерований на результативне досягнення важливих для нього цілей в конкретно встановлені строки, партнерське комунікативне співробітництво, розкриття потенціалу здобувача вищої освіти з метою досягнення найбільшого наслідку, супровід здобувача вищої освіти, що надасть можливість перевестися йому з зони проблеми в зону результативного її розв'язання, підтримання здобувача вищої освіти за індивідуальною освітньою траєкторією.

2.3. Фінансова грамотність як освітній ресурс здобувачів вищої освіти

Становище та результативність освіти населення щодо показників економічного розвитку країни активно досліджуються зараз представниками різноманітних наукових сфер, зокрема державотворення, менеджменту, , соціології, педагогіки, економіки та ін., оскільки тріада добробут-економіка-освіта справедлива як для суспільства загалом, так і для фінансового благополуччя окремого громадянина. Більшість вчених-економістів сходяться на тому, що з точки зору економіки загалом, низький рівень фінансової грамотності широких прошарків населення обумовлює недостатній рівень залучення громадян до споживання фінансових продуктів і послуг, а тому – обмежує якість і рівень нагромаджень і вкладень, що впливає своєю чергою на потенціал зростання економіки країни.

Підтримуючи подібний підхід до питання, додамо, що розв'язання його лежить у площині педагогічної практики та науки, іншими словами дійового опанування сукупності знань з фінансової грамотності населення ще за студентською партою, приміром здобувачами вищої освіти, які відповідно до вікових знак мають

можливість інтеріоризувати дані знання, інакше кажучи привласнити їх як вартість, яка задовольняє актуальну життєву вимогу, надати їм статусу ціннісної орієнтації як конструктивної системи установок на особистий економічний добробут та працю на добробут суспільства. Позаяк ціннісні орієнтації програмують роботу громадянина на довгий час, характеризують головну лінію його поведінки у суспільстві, то навчальний предмет з фінансової грамотності, який починає формування фінансової компетентності громадянина ще у віці студентства, визнаємо як надзвичайно важливий освітній ресурс, результативність якого буде впливати на суспільну та економічну роботу дорослого громадянина, іншими словами буде обумовлювати його фінансове благо [54].

Фінансова освіта та фінансова грамотність не є новітніми термінами для світової практики навчання молодого покоління. Кількість держав, які запроваджують програми фінансової грамотності, зростає кожного року. Зокрема, в європейських країнах є більше 180 подібних програм [72, с. 19]. Ефективні державні програми підготовлено та запроваджено в Австрії, Великій Британії, Німеччині, США. Хоч ринкові взаємовідносини у Республіці Болгарія, Республіці Польща, Республіці Словенія тільки нещодавно, втім і у них реалізовані проекти обізнаності у сфері фінансів для різноманітних груп населення. В більшості держав фінансову грамотність запроваджують в межах численних неформальних та формальних навчальних програм. Майже половина держав, членів ОЕСР, реалізують політику держави щодо покращення освіченості у сфері фінансів. Зарубіжні колеги провели емпіричні дослідження, які виявили позитивну кореляцію між фінансовою грамотністю та фінансовою освітою [80].

Тому, в українських закладах вищої освіти також будуть вчити здобувачів вищої фінансової грамотності населення для формування в них фінансової компетентності, враховуючи світову практику, тривалу вітчизняну практику економічної освіти здобувачів вищої освіти, соціальне та економічне замовлення держави та суспільства, власні вимоги здобувачів вищої освіти як покупців освітніх

послуг. В раках дисципліни «Фінансова грамотність населення» вже розроблено задачі, які можуть і повинні бути інтегровані з метою розвитку цієї компетентності в обов'язкові курси навчальних програм. Навіть як вибіркова, дисципліна «Фінансова грамотність населення» виконує важливу задачу підвищення фінансової грамотності студентів в правилах відповідального та успішного поводження з грошовими коштами. «Фінансова грамотність населення є однією з основних компетентностей Сучасного вітчизняного університету. Фінансова грамотність населення повинна стати надбанням кожного, хто закінчив економічний і класичний заклад вищої освіти в Україні. В Україні випускник має одержати ті компетентності, які йому потім допоможуть стати успішною особистістю. Фінансова грамотність – одна з подібних компетентностей [66].

Котрих труднощів треба чекати українській педагогічній спільноті на шляху до дійової економічної освіти студентів загалом, і формування фінансової грамотності зокрема? Світова практика свідчить, що ця справа доволі складна, і якщо буде просто зведена до «модної» кампанії, то наслідки, швидше за все, будуть не позитивними, а деструктивними для суспільства. Для подібного твердження підстави надають дослідження рівня фінансової грамотності населення і молоді, які проведені як в Україні, так і в світі.

В Україні поміж проведених досліджень заслуговують на увагу: «Фінансова обізнаність і грамотність в Україні: факти і висновки» – соціологічне дослідження (2010 рік); «Захист прав користувачів фінансових продуктів і послуг в Україні: правовий аналіз» – експертне дослідження (2011 рік); «Споживче кредитування в Україні: обстеження ринку і практики» – експертне дослідження (2011 рік) [7]. Наслідки дослідження визначають українця як необізнаного покупця фінансових продуктів послуг: має тільки базові навички і знання; застосовує тільки найбільш простіші фінансові послуги, переважно – грошові платежі; не відчуває себе комфортно відносно фінансових продуктів і послуг і їхніх провайдерів; не відчуває себе захищеним в спорі з фінансовим інститутом; не знає, що робити у випадку

виникнення питань з фінансовим інститутом; не інтересується фінансовими новинами; у проблемах фінансів переважно довіряє знайомим та родичам; не здійснює аналіз можливості бюджету сім'ї та ін. Кожний другий українець зберігає тимчасово вільні ресурси удома в готівці, тому що мало освічений щодо фінансових установ і фінансових послуг, більшість не формує бюджет сім'ї, не вкладають тимчасово вільні грошові кошти. Окрім цього, 39 % громадян не мають рахунків у банківських установах, не можуть використовувати навіть базові фінансові послуги, а саме: сплата комунальних послуг через банк; користування рахунком у банку та платіжною карткою; споживчий банківський кредит; користування послугою з переказу грошових коштів через банк; обмін валюти та ін. При різноманітті фінансових послуг, які пропонуються, громадяни дійсно не використовують інвестиційні послуги: купівля і продаж цінних паперів, формування додаткової пенсії через спеціальну депозиту програму, накопичувального фонду страхування чи формування додаткової пенсії у приватному пенсійному фонді [54].

Тому, населення (і студентів, і молодь) необхідно навчати соціально відповідальному використанню грошових коштів, опорна фінансова грамотність є життєво визначною звичкою, а найбільш ефективними освітніми системами є ті, у яких поєднані державні та будь-які інші фінансові ресурси, які дозволені законом, надана автономія закладам вищої освіти відносно доповнення базових освітніх програм іншими дисциплінами за вибором студентів, викладачі є підготовленими до реалізації життєво важливої місії, зокрема і до запровадження сучасних освітніх послуг [54].

Вважаємо, що для великої частини науково-педагогічних працівників України саме прийняття економічних категорій для застосування в освітньому процесі є складним професійним кроком. Навіть педагоги, які прогресивно налаштовані, інколи роблять опір: «...не варто механічно переносити в освітню сферу теріни ринкової економіки (ринок освітніх послуг, цінність освітньої послуги та ін.) ... держава повинна забезпечувати «рівний доступ до якісної освіти», а не тільки

розвивати ринок освітніх (навчальних) послуг ... не варто абсолютизувати даний суто економічний підхід ... категорія «освітня (навчальна) послуга» у громадській свідомості перетворює традиційний статус «викладач» до рівня персони, яка «надає освітні послуги» [12]. Впевнені, що швидкий розвиток економіки України як новітньої європейської країни сформує і в педагогів, і в здобувачів вищої освіти та їх батьків стійку вимогу набуття фінансової грамотності як визначної життєвої звички, а державні і приватні заклади вищої освіти будуть мати відповідний освітній ресурс для виконання даної цілі, тому що економіка знань в глобалізованому світі характеризує конкурентоздатність спеціалістів на теперішньому ринку праці, економічний статус підприємств, регіонів і підприємств та ін.

Позаяк термін «фінансова грамотність» водночас є назвою навчальної дисципліни, яка є освітнім ресурсом, і визначає компетентність, яка є наслідком освіти людини, сформованим у ході опанування практичного та теоретично змісту, умінь і навичок, які пропонувані, в раках даного освітнього ресурсу, то відповідно до проблематики випускної кваліфікаційної роботи, ми наголошуємо увагу на фінансовій грамотності як єдиному педагогічному явищі. Академічний тлумачний словник української мови [1] пояснює, що одне зі значень слова «явище» – зовнішній вияв суті процесів, предметів,. Відповідно дисципліна «Фінансова грамотність» є зовнішньою формою соціального та економічного змісту фінансової грамотності, підтримує формування фінансової компетентності як життєвої звички здобувачів вищої освіти та молоді в ході опанування визначених категорій, економічних законів, фінансових знань та ін., іншими словами може вважатися освітнім ресурсом.

Виходячи з вище зазначеного, важливо уточнити зміст терміну «освітній ресурс». Так, на думку О. М. Геворкян [10], освітні ресурси – це сукупність підприємницьких навичок, умінь та знань, які безперервно розвиваються, застосування яких підтримує збільшення доходів особи, зростання доходів підприємства і забезпеченню розвитку економіки країни загалом.

Освітній ресурс реалізується за допомогою освітньої послуги.

Як економічна категорія освітня послуга активно досліджується українськими вченими. Зокрема, Б. В. Дервянко надає доктринальне визначення терміну «надання освітніх послуг» – діяльність організацій, установ, підприємств, фізичних осіб підприємців (ФОП) та окремих осіб, зокрема репетиторів, вихователів, тренерів, майстрів, викладачів та ін., яка виконується з метою задовольнити потреби окремих осіб, а саме докторантів, аспірантів, студентів, учнів та ін., роботодавців і держави, з передавання на протязі визначеного часу чи безперервно сукупності навичок, умінь і знань, які визначають відповідний їхню ступінь чи рівень, не має матеріальної форми, не залежить від характеру наслідку, на безоплатній або платній засаді, що має цінову визначеність [13]. Хоч покупцями освітніх послуг є фізичні особи, зокрема докторанти, аспіранти, студенти, учні, вихованці та ін., однак заінтересованими у наслідку освітніх послуг, тобто наступними споживачами знань даних осіб, будуть вже організації, установи, підприємства, тобто роботодавці та держава. На державному рівні надають освітні послуги переважно навчальні заклади. Так, Енциклопедія освіти визначає навчальний заклад як такий, що надає освітньо-виховні (освітні) послуги [17, с. 538]. Т. М. Боголіб зауважує, що послуга як економічна категорія – це споживання корисної дії, а не просто корисних рис споживчої вартості. При споживанні послуги споживача інтересує корисна дія, а не сам предмет, якщо він навіть і має місце. Освітні послуги є результатом праці, яка скерована на споживання. Дані види праці, з однієї сторони, збільшують питому вагу духовних споживчих благ у суспільстві, з іншої – самі є об'єктом споживання, але вони не можуть бути використані для розширення виробництва. Тому, освітня послуга – це соціальна, а не матеріальна цінність [6, с. 57].

Цілком підтримуючи вище зазначене, додамо, що фінансова грамотність в першу чергу формує, у споживача відповідальне ставлення до освітньої послуги: не розуміючи цінності тієї або іншої освітньої послуги для особистого життя, споживач не буде її опановувати навіть безплатно, але, якщо вартість освітньої послуги для

майбутнього благополуччя не буде викликати побоювання, то споживач, зокрема студент, обере її обов'язково і навіть знайде джерело фінансування свого навчання.

Тому, навчальна дисципліна «Фінансова грамотність» може бути впроваджена як у опорний навчальний план закладу вищої освіти, так і реалізований як освітня послуга в рамках освітнього ресурсу [54].

На протягом останніх двадцяти років вченими, викладачами закладів вищої освіти, спеціалістами громадських організацій, фахівцями банківських установ активно формується науково-методичне забезпечення навчальної дисципліни «Фінансова грамотність» для здобувачів вищої освіти.

Освіта як категорія в XXI століття вивчається багатьма галузями наукового знання, тому що саме в системі державної, приватної, громадської та ін. освіти можливе перетворення знань, передача їх від покоління до покоління, формування фінансової грамотності особистості на всіх ступенях її діяльності, зокрема учня, школяра, студента, робітника, громадянина, державного діяча та ін.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

На основі проведеного аналізу використання методів у професійній підготовці фахівців з фінансової грамотності можна зробити такі висновки.

1. Враховуючи актуальність формування фінансової компетентності студентів, запровадження курсу «Фінансова грамотність» та його навчально-методичне забезпечення надає можливість їх неперервному формуванню, забезпечуючи наступність у їхньому формуванні.

2. Ситуація ускладнюється тим, що на процес економічної соціалізації, окрім закладу вищої освіти, впливають інші численні соціальні фактори, засоби масової інформації, громадські організації сім'я та ін. Викладачу важливо визначити та пояснити студентам ті проблемні ситуації, що пов'язані інколи з подвійними стандартами, які виникають у теперішньому житті.

3. У світовій практиці навчання фінансової грамотності набуло швидкого поширення в закладах вищої освіти, що, відповідним чином, позитивно відобразилося на високому ступені розвитку вітчизняних економік різних держав.

4. В Україні методика навчання фінансової грамотності безперервно розвивається відповідно до сучасних реалій і зважаючи на світові тренди сьогодення, свідченням чому є тривала практика викладання фінансової грамотності в Західноукраїнському національному університеті.

5. Зазначене вище дає можливість стверджувати, що запровадження фінансової грамотності як освітнього ресурсу обумовлює вимоку розроблення сукупного наукового і методичного супроводу професійної роботи науково-педагогічних працівників, оновлення професійних знань педагогів, тому що індивідуалізація, спеціалізація, профілізація навчання набули зараз, окрім актуальності, ще і статусу особистісного запиту замовників вищої освіти, винятково в аспекті фінансової грамотності та економічної та педагогічної освіти загалом.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ В СТУДЕНТІВ ЗВО В УКРАЇНІ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ІНОЗЕМНОЇ ПРАКТИКИ

3.1. Ознаки і шляхи підвищення ступеня фінансової грамотності молодого покоління у нашій державі

В умовах розвитку глобалізаційних процесів розвиток інформаційних технологій сприяє виникненню сучасних банківських продуктів, послуг і технологій, що потребує від громадян розв'язання доволі складних задач, до вирішення яких вони виявляються часто не підготовленими. Враховуючи особливості історичного розвитку України більшість населення мають не тільки слабе уявлення відносно основ діяльності фінансово-банківської системи, але і відчувають велику недовіру до українських банків. Тому, брак фінансових знань і навиків, які необхідні, робить нездійсненним ухвалення виважених фінансових рішень, на фоні агресивної реклами та пропозиції банківських продуктів і послуг. Збільшення ступеня фінансової грамотності громадян приведе до зменшення ступеня депозитних і кредитних ризиків, зменшення випадків шахрайства зі сторони недобросовісних учасників фінансового ринку і дасть можливість забезпечити економічну та соціальну стабільність в державі. Тому розроблення та запровадження програм з підвищення фінансової грамотності громадян є зараз для України надзвичайно актуальним.

Поряд з цим лишаються нерозв'язаними проблеми підвищення фінансової грамотності студентів (молоді) як потенційних вкладників у розвиток і забезпечення стабільності суспільства.

Аналіз поточного стану в Україні показує відносно низьку ступінь знань з фінансових проблем серед громадян, що виявляється у використанні основним

чином простих банківських продуктів і послуг, не знанні власних прав як покупців фінансових послуг та загальній недовірі до банківських установ [53, с.109].

Понад половини громадян України не займаються проблемами прогнозування бюджету сім'ї і проводять затрати непорядковано, не замислюючись відносно можливості формування заощаджень. Якщо заощадження і наявні, то тільки як залишки після задоволення поточних сімейних потреб [7].

Приблизно для кожного другого нашого співвітчизника, який створює заощадження, характерним є збереження тимчасово вільних грошових коштів у готівковій формі вдома [67]. Лише 30 % громадян витрачають грошові кошти, які залишилися, на придбання споживчих товарів, тільки 10 % інвестують грошові кошти на вкладні рахунки в банківських установах і менше 1 % здійснюють вкладення в капітальні інструменти. Варто зауважити також, що приблизно 40 % наших співвітчизників не мають банківських рахунків, через що не мають можливості скористатися бодай традиційними банківськими послугами. Решта громадян України – переважно використовують банківські послуги з переказу грошових коштів, сплати комунальних платежів, проведення операції з банківськими платіжними картками, валютно-обмінними операціями, одержують банківські споживчі кредити і використовують платіжні термінали для переказу [7].

При цьому 60 % громадян України вважають себе фінансово грамотними і не мають бажання одержувати додаткову інформацію щодо фінансових послуг, при цьому понад 40 % з них взагалі не інтересуються фінансовими питаннями і при рішенні фінансових проблем покладаються на думку родича чи сусіда (52 %) [53, с. 109-110].

Здійснений структурний аналіз ступеня фінансової грамотності за віковою ознакою показав, що мінімальний показник (тільки 12 %) припадає на громадян віком від 20 до 24 років, серед них 11 % – це жінки і 13 % – чоловіки [48].

Тому, збільшення ступеня фінансової грамотності громадян, і передусім здобувачів вищої освіти та молоді, є важливою задачею, що вимагає розв'язання на загальному державному рівні.

На цей час є безліч шансів підвищити рівень фінансової грамотності населення. Зокрема, головними джерелами поповнити багаж фінансових знань є: спеціальна література; спеціальні курси (наявність власного фінансового консультанту); ресурси Інтернет; загальноосвітні програми [53, с. 110-].

1. До найвідоміших книг з фінансової грамотності належить книга Б. Шефера «Шлях до фінансової волі», в котрій розповідається щодо різних методів розуміння різних людей. Там розміщені пропозиції як досягнути високого рівня в сфері фінансів за рахунок вкладів у банківських установах, фондів акціонерних товариств, операцій з акціями. Книга Дж. Клейсона «Найбільш багатий громадянин у Вавилоні» відображає потоки грошей в Середньовіччі. Кореспонденцію популярного у світі фінансиста висвітлює робота Л. Ріттенхауса «Баффет – інвесторам. Путівник за матеріалами листування У. Баффета з акціонерами фонду Berksh». Працю В. Савенок «Мільйон для моєї дочки. Покроковий план нагромаджень. Природні закони у бізнесі» включають в джерела у сфері фінансів, котрі мають практичний зміст. Ознаки ведення власного кошторису чітко викладені у книзі А. Паранича «Власний фінансовий прогноз. Інструкція з складання». Книги Д. Голді та Г. Мюррей «Інвестиційна відповідь. Як захистити власне фінансове майбутнє», Д. Конаша «Зберегти та примножити. Як грамотно та з вигодою керувати заощадженнями», К. Бакшти «Смак життя. Як досягати успіху, фінансової свободи та управляти своєю долею» та ін. теж є популярною в людей читачів [25].

2. Усі курси популяризація навчання у сфері фінансів не мають загальної програми підготовки, відповідного дозволу зі сторони Міністерства освіти та науки України, а інколи і достатньої практики у фінансовій освіті. Зараз окремі фізичні особи мають змогу скористуватись послугами власного фінансового консультанта. Проте подібний спосіб є доволі дорогим та не завжди виправданим, адже не

достатньо розвинений посеред простих людей. Розвиток фінансової грамотності громадян підвищує попит на фахівців у галузі фінансового консультування, що вимагає перегляду освітніх програм в українських закладах вищої освіти.

3. Велику роль у ході просвітницької діяльності на теперішньому періоді відіграють ресурси Інтернет. Інтернет-ресурси є не тільки джерелом одержання потрібної інформації, вони теж надають можливість незалежно опанувати деякі програми чи навчання в режимі реального часу (online) з освіченості у сфері фінансів. На веб-сторінці НБУ є рубрика щодо обізнаності в сфері фінансів, приміром https://old.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=83136317, на якій висвітлюються головні заходи і події, які проводяться у межах підтримання Проекту «Фінансова грамотність населення» в нашій державі.

Незалежна асоціація банківських установ України розробила сайт, зокрема www.finosvita.com.ua, котрий спрямований на розвиток обізнаності фізичних осіб у галузі фінансів для дітей і молоді.

Інформаційний сайт «Азбука грошей» (<http://azbukadeneg.ua/>) є школою освіченості у сфері фінансів учнів. Мета – сприяти батькам дитини сформувати в них реальне зображення всесвіту грошей, вчити правильно керувати грошми. та ін.

Інформаційний портал «Все про гроші» (<http://vseprogroshi.com.ua>) також можна віднести ще до одного порталу з інформаційного підтримання громадян у фінансових проблемах. Професійна команда сприяє складати власний фінансовий прогноз з досягнення цілей, які поставлені, підібрати безпечного фінансового посередника та найкращі фінансові послуги, проінформувати про сучасні перспективи грошового ринку та законодавчі зміни у в Україні [53, с. 111].

Інформаційне супроводження громадян в галузі Інтернет-інвестування реалізує портал INVEST PROGRAM (<http://invest-program.com.ua>), в якому окрема рубрика приурочена «Фінансовій грамотності». Інформаційний портал містить основи освіченості у сфері фінансів, а ще пізнавальну інформацію відносно вибору кредитів, банківських послуг в, правил фінансового етикету та ін. Портал надає

можливість одержати и відповідь на багато істотних і життєво потрібних запитань, які з фінансами домогосподарств.

Цікаві навчальні курси і квести також є веб-порталі <http://finznania.ru/ru/>, за саме: «Засади фінансової грамотності», «Створення особистої справи» і «Бюджетна грамотність» [53 с. 111].

Web-портал <http://www.industrialist.net.ua/> містить перелік курсів з обізнаності в сфері фінансів, публікацій щодо фінансів на новітні теми, зокрема щодо створення приватного бізнесу, перспективах заробітку в соціальних мережах, придбання криптовалют та ін.

Серйозний вклад в розвиток освіченості фізичних осіб у сфері фінансових послуг реалізують банківські установи через свої веб-сайти, приміром, загальний проєкт «IdeaBank» та The Ukrainians створено Блог «Фінансова грамотність»: <https://www.ideabank.ua/uk>, або реалізують приватні навчальні проєкти. Так, в АТ КБ «Приватбанк» ще з 2009 року відкрито програму для учнів «ЮніорБанк» [53, с. 111].

Тому з метою пропаганди фінансової освіти, збільшення ступеня фінансової грамотності громадян потрібно запровадження комплексного підходу, який можливий тільки за підтримки держави.

Зокрема, з ініціативи проєкту USAID / FINREP з ціллю підвищення ступеня фінансової грамотності громадян в 2010 році було розпочату Проєкт «Фінансова грамотність». Головними координаторами проєкту стали НБУ, Міністерство освіти та науки України, НАБУ, Фонд гарантування депозитів населення, а ще публічні організації. Проєкт мав на цілі розвитку обізнаності фізичних осіб в галузі фінансів через опрацювання та покрокової реалізації комплекс взаємопов'язаних задач і дій, котрі скеровані на виконання державного Проєкту покращення освіченості фізичних осіб у сфері фінансів.

Проєкт було розраховано на школярів загальної середньої школи і професійних училищ з метою поповнення їхніх базових знань і закладання звичок обережної фінансової поведінки, а теж навчання батьків діток.

Розроблення і запровадження проєкту проводилось в чотири періоди, з 2010 рік по даний період [53, с.111].

У 2010-2012 рр. опрацьовано методичний матеріал предмету «Фінансова грамотність», зокрема навчальні посібники для вчителя, школяра, робочий зошит, проведено 3 семінари-тренінги з метою підготовки тренерів і вчителів, розпочато навчання курсу «Фінансова грамотність» в другому семестрі 2011-2012 н. р. у тринадцяти школах і п'яти областях в нашій державі [48].

Другий період (2012-2014 рр.) ознаменувався удосконаленням методичних розробок та ін. Прочитані лекції курсу «Фінансова грамотність» у літній період.

У 2014-2015 рр. здійснено:

- видано підручник з курсу «Фінансова грамотність» для школярів десятих класів із грифом Міністерства освіти на науки України;
- проведено серію радіопрограм і телепередач задля пропаганди курсу «Фінансова грамотність»;
- видано і розпочато апробацію цифрового підручника з предмета «Фінансова грамотність» в навчальних закладах [53, с. 111-112].

Сучасний етап характерний з удосконаленням предмета «Фінансова грамотність» та наступного його запровадженням в загальноосвітніх школах, ліцеях, середніх спеціалізованих закладах, гімназіях. Продовжується також моніторинг, тестування та оцінка знань з курсу «Фінансова грамотність» [48].

Тому, варто зауважити, що за невеликий строк, проведена суттєва робота відносно пропаганди і просування Проєкту «Фінансової грамотності» серед людей.

Проте, основна аудиторія проєкту звужена до меж загальноосвітньої школи. Однак молодь віком 18-22 роки є найсприятливішою не тільки для засвоєння фінансових знань, які одержані, , але і для їх апробації, тому що здобувачі вищої освіти уже мають свої грошові кошти і можуть здійснювати заощадження. При цьому знижується грошова залежність студентів від своїх батьків, тому вони приймають самостійні рішення щодо фінансів.

З метою покращення обізнаності студентів у сфері фінансів в рамках кооперації Центру «Корпоративної соціальної відповідальності» (КСВ), журналу «Future» і ЗВО нашої держави при підтримці банків, за саме АТ «Райффайзен Банк», АТ «Альфа Страхування», АТ «Кредобанк», МетЛайф, компанія Amway, координаційний комітет – Незалежна асоціація банківських установ України (НАБУ), було розпочато пілотний Проект відносно «Фінансової грамотності здобувачів вищої освіти». Проект розраховано на 2015-2018 рр. і ставить ціллю підвищення ступеня фінансової грамотності здобувачів вищої освіти, за допомогою запровадження у закладах вищої освіти вибіркової дисципліни «Фінансова грамотність» першокурсниками неекономічних фахів і підвищення компетенції педагогів з методики навчання фінансової грамотності.

У межах Проекту передбачається [53, с. 112]:

- дослідження ступеня фінансової грамотності здобувачів вищої освіти;
- розроблення методичного посібника для науково-педагогічних працівників;
- проведення навчання для науково-педагогічних працівників за розробленою методикою;

Тому подібного роду Проекти Скайп-конференцій безумовно є важливими і соціально значущими, тому що надають можливість студентам і молоді стати фінансового грамотнішими, а тому впевненими у власному майбутньому.

3.2. Світова практика збільшення ступеня фінансової грамотності молодого покоління

Фінансова грамотність та фінансова освіта мають велике значення в зростанні економіки держави та збільшенні рівня доходів громадян. Позаяк суспільство досягає найбільших економічних досягнень, коли населення держави має розвинуті звички ухвалення свідомих тв. відповідальних рішень у сфері фінансів. Фінансова

грамотність підтримує подолання бідності, зменшенню економічних ризиків підприємств і населення.

Актуальність проблем низького ступеня фінансової грамотності громадян особливо збільшилася в останні десятиріччя, коли дуже загострилися питання надмірного індивідуального боргового навантаження, браку ефективних заощаджень, неспроможності фізичних осіб приймати відповідні заходи, які скеровані на захист особистого добробуту та ін. Саме в даний період відбулося збільшення уваги урядів розвинутих держав світу до питань зростання фінансової грамотності громадян

Підвищення фінансової грамотності стає все більш пріоритетною задачею не тільки держав з економікою, які пройшли процес перетворення, але і розвинутих країн. Кількість держав, які ухвалюють та виконують програми фінансової грамотності, зростає кожного року. Так, в Європі діє понад сто вісімдесят пролетів удосконалення обізнаності фізичних осіб у сфері фінансів [72]. Дійові проекти державі опрацьовано та реалізуються в Австрії, Великій Британії, ФРН і Сполучених Штатах Америки, а також, – в Республіці Болгарія, Республіці Польща і Республіці Словенія. Більшість держав реалізують добровільні програми, які пропонують фінансову освіту у межах різноманітних неформальних та формальних освітніх програм. Майже половина держав – Організації економічної співпраці та розвитку проводять державну політику удосконалення освіти в сфері фінансів, та фактично всенькі держави ОЕСР пропонують фінансову освіту у формі державного і приватних партнерств.

Вивчення програм та схем і зростання ступеня освіченості фізичних осіб у сфері фінансів в двадцяти восьми країнах, які є учасниками ЄС [82] продемонструвало:

- країни ЄС дуже різні по числу проектів, котрі виконані, цілеспрямовані щодо розвитку обізнаності фізичних осіб у галузі фінансів. Зокрема, багато проектів відносно розвитку освіченості фізичних осіб у сфері фінансів у Австрії, Великій

Британії, Нідерландах, Франції, ФРН. Поміж центральноєвропейських держав Європейського Союзу найбільш активна Республіка Польща. В Республіці Болгарія, Латвійській Республіці, Люксембурзі, Республіці Словенія і Румунії реалізуються міжнародні програми Європейського Союзу;

- діти і молодь є головними цільовими групами.

Програми фінансової освіти, які проведені серед польських учнів, демонструють, що знання у сфері фінансів ростуть від двадцяти до сорока відсотків адекватно від типу проекту і кількості років школярів. Австрійський Проєкт «Школа фінансової грамотності» [74], демонструє, молоді люди, яким десять – вісімнадцять років, доволі активно відгукуються на проекти навчання у сфері фінансів і вільно опановують опорні знання щодо дефініцій в галузі фінансів. У США висновки аналізу успішності навчання в сфері фінансів, проведеного ОЕСР [79], дають можливість припустити, що серед співробітників, які пройшли дані програми, спостерігається зростання норми заощаджень та зменшення ступеня прострочених позик.

Практика реалізації проєктів навчання у сфері фінансів для повнолітніх демонструє:

- повнолітніх трудно повчати, коли в дорослі не мають конкретної вимоги отримувати фінансові знання, коли «моменту, який доступний для навчання», немає;
- навчання у сфері фінансів має змогу повідомити домогосподарство щодо аналогічні загрози і підказати шляхи, які потрібні для того, щоб обійти;
- зміцнення охорони прав користувачів і покращення навчання в сфері фінансів є ліпшим за лімітування відбору користувачам;
- навчання у сфері фінансів не замінить управління сектору оборони прав користувачів [41, с. 8].

Організація економічного співробітництва і розвитку в 2003 році організувала міжурядовий проєкт для розробки загальних принципів та стандартів фінансової грамотності та фінансової освіти.

Інтернаціональний веб-портал навчання у сфері фінансів ОЕСР розробила в 2008 р.

Фундаментальною ціллю веб-порталу є бути інтернаціональною службою з фінансової інформації з метою збирання всеосяжної інформації, зокрема даних, ресурсів, досліджень та новин з проблем навчання у сфері фінансів й інформування щодо світових проєктів [41, с. 9].

Отже, дослідження підтверджує, що у світі активно запроваджуються заходи відносно покращення фінансової грамотності. До виконання програм фінансової грамотності залучені приватні компанії, некомерційні громадські організації, державні організації. Відповідно до функціональних особливостей даних організацій та цілей, які поставлено перед ними, їхня робота включає різні аспекти інформаційних та освітніх програм, підтримання і захисту прав покупців фінансових послуг.

У зарубіжній практиці наявні програми, які орієнтовані на різні верстви населення і цільові аудиторії [80; 41, с. 9].

Певні проєкти розроблені для деяких соціальних груп, приміром програми керування фінансами для молодих домашніх господарок.

У ряді програм головним каналом підвищення рівня фінансової грамотності є Інтернет, зокрема програма Dolceta, котра діє на території Європейського Союзу.

В співробітництві з бюро «Допоможи порадою» була розроблена Програма для студентів віком від 16 до 18 років «Гроші мають значення». Програма включає базові фінансові запитання, зокрема відкриття рахунку в банківській установі, платіжні картки та ін. Дана програма використовує методики глобальної сітки Інтернет з опрацьованими різними технологіями, котрі окреслюють різноманітні перспективи розпорядження своїми грошми. Особи, котрі беруть участь,

розв'язують завдання – «дилеми» на свої комп'ютери. Учасники розучують судження, застосовуючи інформацію щодо навчання, котра є на порталі Talkingshop. Студенти радяться в режимі online з порадином з особистих фінансів з офісом «Допоможи порадою».

Програми щодо покращення освіченості в галузі фінансів: «Фінансові водійські права» (Республіка Австрія), «Фінансова грамотність. Розуміння грошей» (Австралія), «Фінансова грамотність на роботі: змусь гроші працювати» (Великобританія), «Вмій планувати своє майбутнє» (Республіка Польща), «Відповідальність за майбутнє» (США), «Гроші говорять!» (Угорщина), «Фінанси і педагогіка» (Французька Республіка), «Економія пенсії» (Швеція) та ін. Програми, в основному, утворюються з урахуванням культурної особливості тієї або іншої держави чи адаптуються під дану особливість [41, с. 10].

Банк Америки «Меррілл Лінч» (Merrill Lynch) [5; 79] підтримує програми, які навчають молодих людей фінансовій грамотності. Головні напрями навчання: власні фінанси, можливості вкладення, довготермінове вкладення, підприємництво. Здобувачі вищої освіти, які навчаються за даними програмами, організовують власний малий бізнес, створюють студентські кредитні спілки, вивчають способи керування власними фінансами, перспективи вкладення, довготермінове прогнозування, засади підприємництва та ін. Працівники «Меррілл Лінч» (Merrill Lynch) організовують спеціалізовані навчальні програми чи виступають як наставники здобувачів вищої освіти. Компанія «Меррілл Лінч» (Merrill Lynch) інвестує в дані проєкти різні види ресурсів, зокрема фінансове підтримання, експертизу, залучення працівників як волонтерів, надає гранти громадським організаціям.

Фонд Investing Pays Off (IPO, Інвестування окупується) сприяє молоді орієнтуватися в різних фінансових перспективах.

Велика практика удосконалення освіченості в сфері фінансів в багатьох державах у товаристві Visa Inc. (VISA). Зокрема, Visa Inc. (VISA) розробила

веб-портал щодо освіченості в сфері фінансів, які містять матеріали щодо заощадження, бюджетування, керування боргом, банківські послуги, використання платіжних карток, безпеку у використанні карток та ін. На сайті Visa Inc. (VISA) представлені також різні фінансові ігри. Головні аспекти дослідження заходів, які передбачені програмами фінансової грамотності Visa Inc. (VISA) в деяких державах, узагальнено в додатку А.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

На основі проведеного дослідження стратегічних напрямків розвитку навчання спеціалістів з освіченості в сфері фінансів можна зробити такі висновки.

1. Вітчизняний Проєкту «Фінансова грамотність» пройшов кілька періодів власного розвитку та вимагає наступної популяризації.

2. Завдання розвитку освіченості фізичних осіб у сфері фінансів є галузь відповідальності сім'ї, бізнесу і держави – . Для того, щоб досягнути відповідного рівня фінансової грамотності, громадяни мають, насамперед, подолати пасивне ставлення до створення особистого добробуту. Окрім цього, потрібно активізувати виконання заходів відносно розвитку освіченості населення у сфері фінансів на рівні держави.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі розв'язана наукова задача відносно безперервності навчання студентів. За результатами проведеного дослідження сформульовано низку висновків та узагальнень.

1. Істотні зміни, які пов'язані з операціями на грошовому ринку все ширшого кола приватних вкладників, існування ряду інвестиційних ризиків при інвестуванні грошових коштів в різні фінансові проекти вимагають єдиної та ефективної програми щодо охорони прав вкладників у нашій країні.

2. Доцільно поруч з предметом «Фінансова грамотність», розробити процедуру позааудиторного навчання, котра з участю національних фінансово-банківських установ, громадських організацій і закладів вищої освіти заохочувала б розвиток поза аудиторних форм роботи зі студентами.

3. Оскільки студенти є для економіки країни потенційними інвесторами, то для зазначених вікових груп важливим є не тільки теоретична, але і практична сторона навчання. До останнього можуть входити ознайомлення з послугами банківських установ, корисні Інтернет-посилання, засади формування і ведення приватного бізнесу, переваги формування накопичувального пенсійного фонду, значення накопичувальних видів страхування та ін. Для студентів корисно також запровадити суміжні комп'ютерні курси.

4. Звичайно, у зростанні ступеня фінансової грамотності мають бути заінтересовані насамперед самі домогосподарства, оскільки освічений покупець фінансових продуктів та послуг є ліпше захищеним від дій шахраїв з боку несумлінних надавачів фінансових продуктів та послуг. Низька же ступінь фінансової освіченості громадян приводить до ухвалення неефективних рішень інвестування, зростання розміру власних боргових зобов'язань, передаванні негативної фінансової практики поколінню, яке підростає та ін.

5. Тому, фінансова освіта є ефективним фактором економічної соціалізації, і даний процес відбувається на протязі життєдіяльності студентів і викладачів. За

наслідками викладання курсу за вибором «Фінансова грамотність» варто виконати моніторинг оцінки рівня фінансової грамотності студентів і визначити актуальні напрями наступної роботи відносно впровадження фінансової грамотності в закладах вищої освіти.

6. Виявлені особливості дійового викладання курсу «Фінансова грамотність» в університеті. Доцільним вважаємо здійснити наголос при прогнозуванні роботи на ресурсному забезпеченні цієї роботи, зокрема кабінет фінансової освіти чи кабінет економіки, інформативні стенди економічного і фінансового змісту, університетська (факультетська, інститутська) економічна газета та ін., важливим є прогнозування і реалізація системи заходів позааудиторної роботи з фінансової грамотності і виховання.

7. Сьогодні потрібно проводити якомога більше заходів з підвищення рівня фінансової грамотності громадян, передусім студентів і молоді, в основу яких має бути закладено не тільки інформування, але і розвиток практичних вмінь і навичок. Поряд із цим, варто впроваджувати державні програми відносно популяризації фінансової грамотності, надавати доступ до фінансової освіти всім верствам категоріям, організувати консультативні групи з розроблення навчальних матеріалів для вивчення фінансової грамотності в українських закладах вищої освіти різного рівня і видів власності.

8. У нинішніх реаліях надзвичайно актуальною також є потреба запровадження інтерактивних методів навчання у фінансову освіту, які передбачають застосування новітніх навчальних методик з використанням сучасних електронних та Інтернет-технологій, активне залучення щодо навчальної роботи з освіченості у сфері фінансів телебачення і пресу та ін., опрацювання порталів для удосконалення досвіду відносно грошових проблем для якомога більшого охоплення ними всіх категорій населення.

9. Існуюча в нашій державі проблема невисокого рівня фінансової грамотності громадян, пом'якшується високим ступенем розуміння фізичними особами даної

проблеми, зокрема у студентів. Передумовою цьому є невисокий рівень добробуту громадян України.

10. Розуміння фінансової грамотності як спроможності населення проводити облік затрат та доходів, короткотермінове і довготермінове фінансове прогнозування, будувати власне життя та діяльність на засаді фінансової компетентності обумовлює актуальну потребу впровадження такого освітнього ресурсу, як фінансова грамотність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Академічний тлумачний словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/s/javyshhe>).
2. Барадія Н. Застосування основних форм і методів у вивченні курсу «Фінансова грамотність» у гімназії. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. 2018. Вип. 8(1). С. 179-187. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prptma_2018_8%281%29__19.
3. Барадія Н., Покась Л. Формування фінансової грамотності через впровадження педагогічних технологій. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2019. Вип. 23. Том 1. С. 89–94.
4. Бібік Н. М., Вашуленко Л. С., Локшината О. І. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О. В. Овчарук. К. : «К.І.С.», 2004. 112 с.
5. Блискавка О., Зеленцова А. Фінансова грамотність населення та розвиток національної економіки. URL: http://ufin.com.ua/analit_mat/strah_gynok/159.
6. Боголіб Т. Характер і особливості ринкових відносин у системі вищої освіти. *Підприємництво, господарство і право*. 2006. № 8. С. 57-61.
7. Бонд Р., Куценко О., Лозинська Н. Фінансова грамотність та обізнаність в Україні: факти та висновки. 2-ге вид., доп. та випр. Проект USAID «Розвиток фінансового сектору» (FINREP). Київ, Грудень 2010. 42 с. URL: www.svb.org.ua/sites/default/files/finlit_survey_6dec2010_ua.pdf.
8. Важливість фінансової грамотності та міжнародний досвід. URL: https://old.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=83136318.
9. Всесвітній тиждень грошей – 2020. URL: http://osnova.com.ua/news/1776-Vsesvitnij_tizhden_groшей_—_2020.
10. Геворкян Е. Н. Рынок образовательных ресурсов: аспекты модернизации : монография. 2-е изд., испр. М. : МПСИ МОДЭК, 2006. 384 с.

11. Гніденко Т. П. Формування фінансової грамотності учнів в процесі навчання інформатики. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання: досвід, тенденції, перспективи : матеріали IV Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (м. Тернопіль, 7–8 листопада, 2019). Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2019. С. 157–160. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/14487>.

12. Громовий В. Освітні послуги або розумне, добре, вічне. URL: <http://osvita.ua/blogs/49537/>.

13. Деревянко Б. В. Щодо визначення понять «надання освітніх послуг» та «надання послуг у сфері освіти». *Вісник Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2011. № 4 (57). С. 92-109.

14. Динамика финансовой активности населения России в 2000-2006 гг.: Аналитический доклад. М. : ЦИРКОН, 2006. 77 с. URL: <http://www.zircon.ru/upload/iblock/318/061005.pdf>.

15. Досвід учителів України з використання хмарних сервісів у системі загальної середньої освіти : збірник наукових праць / за заг. ред. С. Г. Литвинової. Київ : Компринт, 2016. 310 с.

16. Дудчик О. Ю., Матвійчук І. О., Фінансова грамотність: теоретичні аспекти, проблеми і перспективи поліпшення в Україні. *Інфраструктура ринку*. 2019. № 31. С. 631–635.

17. Енциклопедія освіти / Гол. ред. В. Кремень. К. : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.

18. Захаркіна Л. С. Підвищення рівня фінансової грамотності населення України. *Економічний форум*. № 4. 2014. С. 200-207. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/37755/1/Zakharkina.pdf>.

19. Захист прав споживачів фінансових послуг: поінформовані та захищені споживачі – запорука підвищення довіри до фінансового сектору. Проект USAID

«Розвиток фінансового сектору» (FINREP). 2009-2012. 104 с. URL: http://www.finrep.kiev.ua/download/legal_publication_jan2013_ua.pdf.

20. Ільїн В. Фінансовий універсум – формула спеціального буття епохи постмодерну. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/iver/2008_1_1/chapter_1_part_3.pdf.

21. Кізіма Т. О., Ребуха Л. З., Письменний В. В., Коваль С. Л. та ін. Методика викладання фінансової грамотності : навчальний посібник / за ред. д.е.н., професора Т. О. Кізіми, д.пед.н., доцента Л. З. Ребухи : 2 вид., перероб. і доп. Тернопіль : Економічна думка, 2020. 220 с.

22. Кізіма Т. Фінансова грамотність населення: зарубіжний досвід і вітчизняні реалії. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2012. № 2. С. 64–71.

23. Кізіма Т., Круп'як І., Коломийчук Н. Методика викладання фінансової грамотності у вищій школі: досвід та перспективи. *Світ фінансів*. 2020. Вип. 3. С. 8-18. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/40886/1/%d0%9a%d0%86%d0%97%d0%98%d0%9c%d0%90.pdf>.

24. Климчук А. Фінансова грамотність населення України залишає бажати кращого. URL: <http://business-territory.com>.

25. Книги для підвищення фінансової грамотності. URL: <http://samoosvita.in.ua/knygy-dlya-pidvyshhennyafinansovoyi-gramotnosti/>.

26. Ковтун Г. І., Мартиненко О. В. До питання формування економічної компетентності учнів. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2013. № 4. С. 135-144. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2013_4_18.

27. Концепция Национальной программы повышения уровня финансовой грамотности населения Российской Федерации. М., 2009. URL: <http://www.misbfm.ru/node/11143>.

28. Критерии финансовой грамотности населения и пути ее повышения: отчет по результатам исследования. URL: <http://www.moneybasics.ru/articles/270>.

29. Кузнецов Н. Г., Кочмола К. В., Алифанова Е. Н., Евлахова Ю. С. Развитие системы инноваций в непрерывном финансовом образовании. *Финансы и кредит*. 2010. № 41 (425). С. 2-12. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/razvitie-sistemy-innovatsiy-v-nepreryvnom-finansovom-obrazovanii/viewer>.

30. Латковська Т. А. Підвищення рівня фінансової грамотності. *Наукові праці Національного університету "Одеська юридична академія"*. 2013. Т. 13. С. 429–438. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nponyua_2013_13_45.

31. Лусарді А. Фінансова грамотність населення покращує загальний стан економіки країни. URL: <http://ukranews.com/uk/news/economics/2013/10/24>.

32. Методика викладання фінансової грамотності : навч. посіб. / Т. О. Кізіма, В. В. Письменний, С. Л. Коваль, Н. І. Карпишин та ін. ; за ред. д.е.н., професора Кізіми Т. О. Тернопіль : Осадца Ю.В., 2017. 200 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/29196/1/%d0%9c%d0%92%d0%a4%d0%932017.pdf>.

33. Мірошнікова А. Фінансова грамотність: 5 ігор для початкової школи. URL: <https://osvitoria.media/experience/finansova-gramotnist-5-igor-dlya-pochatkovoyi-shkol-y/>.

34. Москаленко В. Сучасні напрямки досліджень в економічній психології. *Соціальна психологія*. 2004. № 3. С. 3-21.

35. Овсюк Н. Формування економічної компетентності у процесі вивчення географії та основ економіки. *Географія та основи економіки в школі*. 2011. № 1. С. 37-41.

36. Овчинников М. Обзор международной практики реализации стратегий и программ в области финансовой грамотности. М. : Наука, 2008. 215 с.

37. Оцініть фінансову грамотність українців. URL: <http://vseprogroshi.com.ua/ocinit-finansovugramotnist-ukrayinciv.html>.

38. Покатаєва О. В., Славкіна М. А. Структурна модель концепції розвитку фінансової грамотності населення як запорука економічної безпеки банківського

сектору України. *Ефективна економіка*. 2019. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7079>.

39. Пометун О. І. Компетентнісний підхід – найважливіший орієнтир розвитку сучасної освіти. *Рідна школа*. 2005. № 1. С. 65–69.

40. Поняття «Фінансова грамотність». URL: <https://biznesprost.ru/finansovaya-gramotnost.html>.

41. Птащенко Л. О., Шабардіна А. М. Підвищення рівня фінансової грамотності населення: міжнародний досвід. *Економіка і регіон*. 2014. № 1. С. 8-14. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econrig_2014_1_4.

42. Радзішевська Д. В. Підвищення фінансової грамотності населення України як один із пріоритетів державної політики на сучасному етапі. URL: <http://academy.gov.ua>.

43. Ребуха Л. З., Кізима Т. О., Письменний В. В. Значимість інтерактивних та практико-зорієнтованих ігор у процесі викладання фінансової грамотності в закладах освіти. *Ukrainian Journal of Educational Studies and Information Technology*. Vol. 8, Issue 4, 2020. P. 38-51. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1294871.pdf>.

44. Рыжановская Л. Ю. Системный подход к повышению уровня финансовой грамотности с использованием информационных технологий «Экономики знаний». *Финансы и кредит*. 2009. № 12. С. 47 – 56.

45. Скринник З. Е. Культура фінансової поведінки: свобода, вибір, відповідальність. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*. 2008. № 3. С. 166-174.

46. Смовженко Т. С., Кузнєцова А. Я. Впровадження фінансової грамотності в Україні: сучасний стан і перспективи. *Вісник Національного банку України*. 2013. № 9. С. 8-16. URL: <https://journal.bank.gov.ua/archive/2013/9.pdf>.

47. Смовженко Т. С., Кузнєцова А. Я. Фінансова грамотність населення та її вплив на розвиток економіки України. *Регіональна економіка*. 2013. № 2(68). С. 34-42.

48. Смовженко Т. С. Проект «Фінансова грамотність»: досягнення, проблемні питання і завдання на майбутнє. URL: http://khibs.ubs.edu.ua/wpcontent/uploads/2015/09/2015_proekt-fin-gramot_2-red.pdf.

49. Соркін І. В. Методологічні засади розроблення стратегічних документів щодо фінансової грамотності. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2013. Вип. 2. С. 301-309. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fkd_2013_2_40.

50. Стахович Л. В., Рыжановская Л. Ю., Галишникова Е. В. Возможности использования в России зарубежного опыта разработки и внедрения программ и продуктов в области финансового образования населения. *Финансы и кредит*. 2010. № 28 (412). С. 63–69. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/vozmozhnosti-ispolzovaniya-v-rossii-zarubezhnogo-opyta-razrabotki-i-vnedreniya-programm-i-produktov-v-oblasti-finsovogo-obrazovaniya/viewer>.

51. Столярова А. А., Шахназарян Г. Э. Анализ мировой практики развития финансового образования и повышения финансовой грамотности населения. *Финансы и кредит*. 2010. № 34 (418). С. 72–78. URL: <http://base.consultant.ru>.

52. Тимошенко М. М., Можарівська І. М. Організація та методика викладання дисциплін економічних спеціальностей. *Професійно-прикладні дидактики*. 2016. Вип. 1. С. 159–167.

53. Тищенко О. І. Напрями розвитку фінансової освіти в Україні. *Вісник східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2017. № 2 (232). С. 109-113. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/479535.pdf>.

54. Фінансова грамотність як освітній ресурс старшокласників. URL: https://lib.iitta.gov.ua/716411/1/%D0%A4%D1%96%D0%BD%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D1%82%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C_%

D1%80%D0%B5%D1%81%D1%83%D1%80%D1%81_%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D0%BA%D0%B0.pdf.

55. Фінансова грамотність, обізнаність та інклюзія в Україні: звіт про дослідження. Додатковий проект IP-FSS в Україні. Проект регіонального економічного розвитку. 2017. 69 с. URL : <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=83136332>.

56. Фінансова грамотність, фінансова інклюзія та фінансовий добробут в Україні: Проект USAID «Трансформація фінансового сектору». К., 2019. 49 с. URL: http://www.fst-ua.info/wpcontent/uploads/2019/06/Financial-Literacy-Survey-Report_June2019_ua.pdf.

57. Фінансова грамотність. URL: http://www.ru.wikipedia.org/wiki/Финансовая_грамотность.

58. Фінансова грамотність. Фінанси. Що? Чому? Як?: навчальний посібник / авт. кол.; К., 2019. 272 с. URL: http://www.fst-ua.info/wp-content/uploads/2019/08/Financial_Literacy_Textbook_Aug2019.pdf.

59. Фінансове виховання дитини – чому це важливо та що потрібно знати батькам? URL: <https://www.projectkesher.org.ua/news/finansove-vykhovannia-dytyny-chomu-tse-vazhlyvo-ta-shcho-treba-znaty-bat-kam/>.

60. Химинець В. Компетентнісний підхід до професійного розвитку вчителя. Закарпатський інститут післядипломної педагогічної освіти. URL: <http://zakinppo.org.ua/2010-01-18-13-44-15/233-2010-08-25-07-10-49>.

61. Хом'юк І. В. Формування фінансової грамотності майбутніх інженерів на заняттях з вищої математики. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2019. № 6. С. 99-105. URL: <http://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/31131/%D0%A5%D0%BE%D0%BC%E2%80%99%D1%8E%D0%BA.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

62. Чайковський Я., Сташук Х. Інтерактивні методи викладання фінансової грамотності. Матеріали XL Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції

«Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки в країнах Європи та Азії», 30 вересня 2021 р. Збірник наукових праць. Переяслав, 2021. С. 53-55.

63. Часнікова О. В. Компетентнісний підхід в освіті як основа її реформування. URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=2607.

64. Шахназарян Г. Э. Повышение финансовой грамотности населения – важнейший приоритет государственной политики. *Финансы*. 2010. № 5. С. 18 – 21.

65. Шахназарян Г. Э. Финансовая грамотность населения в свете современных тенденций развития образования. *Финансы и кредит*. 2008. № 20 (308). С. 51-58. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/finansovaya-gramotnost-naseleniya-v-svete-sovremennyh-tendentsiy-razvitiya-obrazovaniya/viewer>. (дата звернення: 12.09.2021).

66. Школи викладатимуть фінансову грамотність. URL: <https://osvita.ua/school/reform/58488/>.

67. Шпак І. Фінансово безкультурні українці? *Економічна правда*. URL: www.epravda.com.ua/publications/2011/03/3/274995/. (дата звернення: 16.09.2021).

68. ЮніорБанк. ПриватБанк: офіційний сайт АТ КБ «Привабанк». URL: <https://juniorbank.com.ua/>.

69. Юрій С. І., Кізима Т. О. Фінансова грамотність населення у діалектиці сучасних освітніх тенденцій. *Фінанси України*. 2012. № 2. С. 16-25. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2012_2_3.

70. Ясинська Н. А., Соломятник Т. М., Бурда В. Є. Інтерактивні інструменти розвитку фінансової грамотності дитини. *Ефективна економіка*. 2020. № 7. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8037>.

71. Aisa Amagir, Wim Groot, Henriëtte Maassen van den Brink, Arie Wilschut. A review of financial-literacy education programs for children and adolescents. *Citizenship, Social and Economics Education*. Vol. 17(1) 56–80. 2018. 25 p. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/2047173417719555#>.

72. Danes S., Haberman H. Teen Financial Knowledge, Self-Efficacy and Behavior: A Gendered View. *Financial Counseling and Planning*. 2007. Volume 18, Issue 2. P. 47-60. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1104367.pdf>.

73. Financial Capability in the UK: Delivering Change. URL: http://www.fsa.gov.uk/pubs/other/fincap_delivering.pdf.

74. Financial literacy: Women understanding money (Commonwealth of Australia). 2008. URL: <http://www.financialliteracy.gov.au/research>.

75. Fits fur Geld, 2006: Driving License for Finance, Evaluation Report, Internal document.

76. Global Money Week Ukraine. 2019. URL: <https://globalmoneyweek.bank.gov.ua/>.

77. Habschick, Seidl, and Evers, 2006: Survey of Financial Literacy Schemes in the EU27, VT Market Final Report, Evers Jung. URL: http://ec.europa.eu/finservices-retail/docs/capability/report_survey_en.pdf.

78. John D. Saunders. 8 Simple Ways to Teach Your Children Financial Literacy EARLY. URL: <https://www.blackwallet.org/8-simple-ways-to-teach-your-children-financial-literacy-early/>.

79. Merrill Lynch – financial management and advisory. URL: http://www.ml.com/index.asp?id=7695_15125_17454.

80. National Endowment For Financial Education. Young Adults' Finances Poll. 2011.

81. OECD. Financial Literacy Skills for the 21st CENTURY. PISA 2012 Results: Students and Money (Vol. VI). OECD Publishing. 2014. 204 p. URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/9789264208094-en.pdf?expires=1593172050&id=id&accname=guest&checksum=CCD0A4F737902B635C0DC1BA23CDA120>.

82. Organisation for Economic Cooperation and Development, Improving Financial Literacy: Analysis of Issues and Policies. 2012. 98 p.

83. Survey of Financial Literacy Schemes in the EU27. URL:
https://edufinanciera.com/wp-content/uploads/2014/02/report_survey_en.pdf.

ДОДАТКИ

Додаток А

Програми фінансової грамотності Visa в деяких державах [41, с. 12 ; 42]

Програми	Інструментарій здійснення	Аудиторії, які залучені	Ціль
Програма підвищення фінансової грамотності населення в Африці в 2005–2012 рр.	Створення демонстраційних заходів, зокрема вистав й інтерактивних шоу, де аудиторія одержувала головні фінансові навички, зокрема прогнозування бюджету, економії, відкриття рахунку в банківській установі, використання банкоматів, а ще інформацію з проблем безпеки платіжних систем.	Школярі середніх шкіл, студенти коледжів, університетів, муніципалітети, місцеві компанії,	Зробити зрозумілим і доступним банківське обслуговування для жителів африканського регіону
Компанія Visa в університетах Кенії	Запровадження концепції фінансової грамотності населення за допомогою співпраці з освітніми закладами і включення проблем фінансової грамотності учнів і студентів до навчальних планів шкіл та коледжів.	Студенти та освітяни	Звернути увагу на питання невисокої фінансової грамотності поміж молоді; навчити розумінню різноманітних аспектів прогнозування бюджету, заощаджень і керування позиками

Продовження дод. А

<p>Національний ендаумент з метою фінансової освіти</p>	<p>Утворено Незалежний цільовий фонд і програми «Твої витрачання, твої заощадження, твоє майбутнє: навчальний посібник для початківців»; ресурси представляють велику колекцію освітніх матеріалів, котрі направлені на допомогу в організації і реалізації програми фінансової грамотності населення.</p>	<p>Різноманітні цільові групи</p>	<p>Сприяти формуванню позитивного ставлення і відповідальної та раціональної поведінки по відношенню до грошових коштів в юному віці</p>
<p>«Фінансова грамотність населення впродовж всього життя» Асоціації банківських установ Австралії</p>	<p>Програми, які об'єднані єдиним девізом: «Фінансова грамотність населення впродовж всього життя»: програма Student Banking, програма з метою навчання нових банківських технологій літніх громадян Австралії. За підтримки бізнес-структур сформовано велику кількість сайтів та порталів для молодих людей, які містять поради, вдалі історії у сфері керування власними фінансами, застосовують новітні онлайн-технології.</p>	<p>Різноманітні прошарки суспільства Австралії</p>	<p>Зниження рівня фінансової безграмотності громадян Австралії</p>